МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ „ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“ – СВЕТИ НИКОЛЕ

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВНИ НАУКИ

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

ТЕМА:

ПОЛИГРАФСКО ТЕСТИРАЊЕ – СОВРЕМЕНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Изработил:

Музафер Каришик

Број на индекс: М197001

Ментор:

проф. д-р Васко Стамевски

Скопје, 2022 година

МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“ – СВЕТИ НИКОЛЕ
ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВНИ НАУКИ

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

ТЕМА: **ПОЛИГРАФСКО ТЕСТИРАЊЕ – СОВРЕМЕНИ ПРЕДИЗВИЦИ**

Автор:
Музафер Каришик
Број на индекс: М197001

Ментор:
проф. д-р Васко Стамевски

АПСТРАКТ

Полиграфското тестирање се користи во нашата држава бидејќи неговата примарна намена е да се утврди вистината кај секој испитаник што ќе прифати да направи полиграфско тестирање. Полиграфот се користи за утврдување факти и околности кои карактеризирале одреден настан или дејство што се случило, а е направено од едно или повеќе лица, односно за дефинирање на улогата на лицето или група лица што ја имале во конкретниот настан и утврдување на начинот и дејството што го презеле во даден момент на дадено место.

Во последниве години, интересот и довербата на судовите и јавните обвинителства во полиграфската експертиза бележи неоспорен раст, со цел проверка на вистинитоста на тврдењата на странки во постапката, како и за помош при расветлување кривични дела за кои се води предистражна и истражна постапка. По ова прашање, вреди да се даде поголемо значење, со цел соодветна елаборација за тоа што претставува полиграфското тестирање и каде е неговото место во правниот поредок на државата.

Полиграфот, иако доста често го сретнуваме и како детектор за лаги, претставува средство за утврдување на вистинитоста и точноста на еден исказ, меѓутоа тој не ги открива непосредно лажните одговори на тестираните лица, туку емоциите на страв и возбуда, коишто обично ги следат лажните одговори. Така, за да оцениме колку полиграфот е веродостојно средство за да се постави дијагноза за вината или невиноста, односно за да можеме да ја разбереме смислата на полиграфското тестирање на едно лице, прво ќе се задржиме и ќе ги објасниме основните поставки врз коишто полиграфот се заснова и врз коишто тој всушност функционира, неговиот поим, како и како може да се употреби, каде и кој го употребува, а и ќе ја изразиме неговата вредност во самиот тек на една постапка.

Клучни зборови: *кривична постапка, обвинет, право, испитување, лаги, откривање, полиграф, полиграфско тестирање*

ABSTRACT

Polygraph testing is used in our country because its primary purpose is to determine the truth of every respondent who agrees to have a polygraph test. The polygraph is used to determine the facts and circumstances that characterized a particular event or action that occurred, and is done by one or more persons, ie to define the role of the person or group of people who had in the particular event and determine the manner and action that took it at a given time in a given place.

In recent years, the interest and trust of the courts and public prosecutors in the polygraph expertise has grown unquestionably, in order to check the veracity of the claims of the parties in the procedure, as well as to assist in clarifying crimes for which pre-investigation and investigative proceedings are conducted. On this issue, it is worth giving more importance, in order to properly elaborate on what is a polygraph test and where is its place in the legal order of the country.

The polygraph, although often found as a lie detector, is a means of determining the truth and accuracy of a statement, but it does not reveal the directly false answers of the test persons, but the emotions of fear and excitement, which usually follow the false answers. . Thus, in order to evaluate how reliable a polygraph is to diagnose guilt or innocence, that is, to be able to understand the meaning of a person's polygraph testing, we will first dwell on and explain the basic settings on which the polygraph is based. and on which it actually works, its notion, how and how it can be used, where and who uses it, and we will express its value in the very course of a procedure.

Key words: *criminal proceedings, defendant, law, examination, lies, detection, polygraph, polygraph testing*

РЕЗЮМЕ

Проверка на полиграфе используется в нашей стране, потому что ее основная цель – установить правдивость каждого респондента, который соглашается пройти проверку на полиграфе. Полиграф применяется для установления фактов и обстоятельств, характеризующих конкретное событие или произошедшее действие, и проводится одним или несколькими лицами, т. е. для определения роли лица или группы лиц, причастных к конкретному событию, и определения манера и действие, предпринятое им в данное время в данном месте.

В последние годы бесспорно вырос интерес и доверие судов и прокуратуры к полиграфологическим экспертизам, с целью проверки правдивости утверждений участников процесса, а также содействия в выяснении преступлений, за которые возбуждено уголовное дело. проводятся следственные и следственные действия. Этому вопросу стоит уделить больше внимания, чтобы как следует остановиться на том, что такое проверка на полиграфе и где ее место в правопорядке страны.

Полиграф, хотя и часто встречающийся в качестве детектора лжи, является средством определения истинности и достоверности высказывания, но выявляет не прямо ложные ответы испытуемых, а эмоции страха и волнения, которые обычно следуют за ложные ответы.. Таким образом, чтобы оценить, насколько надежен полиграф для диагностики вины или невиновности, то есть иметь возможность понять смысл проверки человека на полиграфе, сначала остановимся и объясним основные настройки, на которых основан полиграф. и на чем он фактически работает, его понятие, как и как его можно использовать, где и кто его использует, и мы выскажем его значение в самом ходе процедуры.

Ключевые слова: *уголовное производство, подсудимый, закон, экспертиза, ложь, раскрытие, полиграф, проверка на полиграфе*

СОДРЖИНА

Вовед_____8
Научна и општествена оправданост на темата _____ 9
Предмет на истражување _____ 10
Хипотетичка рамка_____11

ПРВА ГЛАВА
1.Полиграфско тестирање _____12
1.1Поим_____ 12
1.2Поим и видови лаги_____13
1.3 Историја на психофизиолошкото откривање лаги_____ 17
1.4 Примитивни методи (ненаучни методи) за откривање лаги како претходник на денешниот полиграф_____18
1.5Експерименти со крвен притисок и пулс_____ 23
1.6 Експерименти со дишење и комбинирани методи_____ 29
1.7 Експерименти со електрична спроводливост на кожата_____30
1.8 Јунговиот асоцијативен метод_____31
1.9Полиграфски метод_____ 33

2.Полиграфот денес_____36
2.1 Развој на полиграфот ширум свет _____37
2.2Полиграфското тестирање како еден од начините за прибирање и проверка на искази од лица_____ 39
2.3Како фунционира полиграфот?_____40
2.4Фактори што влијаат врз успехот на резултатите од полиграфското тестирање_____ 42
2.5 Кога може да се употреби полиграф и каде и кој го употребува _____44

ВТОРА ГЛАВА

1.Краток осврт кон помот доказ и доказната постапка_____46
2.Улогата на полицијата во прибирањето на докази _____ 48
2.1 Начин на собирање на докази од страна на полициските службеници _____ 49
2.2 Користењето на полиграфот како начин на собирање на доказен материјал _____ 54
2.3 Вредноста на полигарфското тестирање во кривичната постапка __55
3.Полиграфско тестирање – современи тенденции _____ 57

ТРЕТА ГЛАВА

1.Полиграфот во македонската регулатива _____ 80
1.1 Закон за полиција _____ 80
1.2 Упатство за начинот начинот на вршење на полиграфско тестирање и содржината на писмената согласност за примена на полиграфската техника _____ 82
1.3 Закон за кривична постапка _____ 88

Истражување _____90
Заклучок_____95
Користена литература _____ 98

Вовед

Полиграфот или детектор на лаги е направа којашто преку регистрирање на крвниот притисок, работата на срцето, дишењето и потењето, со своите инструменти за мерење, ја користи психичката тензија создадена од поставени прашања и нејзиното дејствување врз работата на вегетативниот нервен систем и биолошките промени.

Во нашата држава се употребува полиграфското тестирање и неговата примарна намена е да се одреди вистината на исказот што го кажува секој испитаник којшто подлежи на полиграфското тестирање. Полиграфот се употребува за да се утврдат фактите и околностите под коишто се случило одредено дејство што се случило, извршено од одредено лице, односно, со други зборови, за да се дефинира улогата на лицето што ја имало во конкретното дејство и да се утврди начинот на извршување на дејството извршено во тоа време.

Првиот полиграф е конструиран во 1921 година од страна на еден студент по медицина на Калифорнискиот универзитет, Џон Ларсон[1]. Тој ги користел резултатите од своите претходници, па така и ја создал оваа направа со чијашто помош може да ги измери крвниот притисок, дишењето и пулсот кај еден човек. Така, можеме да кажеме дека полиграфот во 1921 година за првпат бил употребен од страна на Ларсон. Со помош на полиграфот, Ларсон успеал, од вкупно 90 девојки да открие една, којашто во тамошниот женски интернат правела кражби на скапоцени предмети.

Како основната дефиниција за поимот „полиграф“ можеме да кажеме дека тој претставува истовремено снимање на две или повеќе физиолошки мерки. Овој таканаречен детектор на лаги има широка употреба и примена во истражувањето и во медицината.

Првиот случај на примената на полиграфот во полициската област било кога полицаецот Ларсон го користел овој детектор при испрашување на едно осомничено

[1] Џон Августус Ларсон бил полицаец во Беркли, Калифорнија, Соединетите Американски Држави и познат по својот изум на модерен полиграф што се користи во форензичките истраги. Тој бил првиот американски полицаец со академски докторат и кој користел полиграф во криминални истраги.

лице за некое убиство на Сан Франциско. Му ги мерел крвниот притисок, отчукувањата на срцето, дишењето и потењето на кожата, со цел да го тестира за измама. Така, од овој случај па наваму, полиграфот почнал да се употребува, но и со текот на времето да се адаптира, со што станува дел од процедурата за спроведување на законот во неколку држави.

Полиграфот, кој најчесто се нарекува детектор за лаги, е машина што ја користат органите на прогонот за тестирање на физиолошките одговори на поединци на одредени прашања. Полиграфот не открива лаги и повеќето испитувачи на полиграф ќе речат дека не тестираат специјално за лаги, туку за измамнички реакции. Полиграфите се користат според теоријата дека повеќето луѓе не лажат или мамат без некои чувства на вознемиреност или нервоза. Ова произлегува од идејата дека повеќето луѓе или се чувствуваат лошо што лажат или се плашат дека ќе бидат фатени или ќе бидат во неволја ако лажат. Токму овој страв и вина предизвикува вознемиреност и нервоза. Кога некое лице се чувствува вака, тие покажуваат тешко откривање на неволни физиолошки промени кои, теоретски, може да се откријат со полиграф.

Научна и општествена оправданост на темата

Доколку го поставиме прашањето за тоа каква е вредноста на полиграфот, можеме да одговориме со тоа дека мислењата се нависитна поделени – постојат оние коишто сметаат дека полиграфот е недозволена метода во една постапка, но постојат и оние коишто ја одобруваат примената на полиграфот, дури и сметаат дека има неопходност од неговата примена.

Во секој случај, мора да прифатиме дека полиграфското тестирање може значително да помогне во издвојувњето на осомниченият од поширок круг на лица, или може да насочи и кон други докази во постапката и овој факт не може да се негира. Меѓутоа, сосема друго прашање е прашањето за тоа дали полиграфот може да преставува автономен доказ во постапката врз којшто ќе се заснова пресудата.

Неоспорен е фактот дека, како и секоја наука што се практикува преку утврдени валидизирани техники и методи, така и полиграфската наука (како млада научна

дисциплина со исклучително висок потенцијал и стравотно добри резултати во безбедносната и криминолошката област) е меродавна во својата област.

Сепак, законската покриеност на полиграфското тестирање во нашата држава и во светот е релативно слаба, па затоа во кривичните судови низ државата сè уште полиграфскиот извештај останува во една нерешлива ситуација, односно останува на поединечниот судија или судечки совет по принцип на слободно судиско убедување да одлучат дали полиграфскиот извештај ќе го прифатат како материјален доказ или на истиот тој ќе му дадат третман само како метод на насочување во една постапка.

Од друга страна, во последниве години, интересот и довербата на судовите и јавните обвинителства во полиграфската експертиза бележи неоспорен раст, со цел проверка на вистинитоста на тврдењата на странки во постапката, како и за помош при расветлување кривични дела за кои се води предистражна и истражна постапка. По ова прашање, вредно е да се обрне поголемо внимание со цел соодветна елаборација за тоа што претставува полиграфското тестирање и каде е неговото место во правниот поредок на државата.

Оттука произлегуваат и оправданоста и определбата за проучување на оваа проблематика во овој труд, а секако и важноста и значењето на трудот.

Предмет на истражување

Предмет на истражување на овој труд е полиграфот, односно полиграфското тестирање и неговата примена во современото време. Полиграфското тестирање, освен како еден од начините на прибирање и проверка на исказите од обвинетите лица во една постапка, претставува и начин на дознавање на вистината и во други области, како во детективската дејност, во големите компании при нерешливи ситуации и сл.

Забележувајќи дека мислењата за вредноста на полиграфското тестирање се доста поделени денес, од оние што сметаат дека полиграфот е недозволена метода, до оние што ја одобруваат неговата примена, па дури и ја објаснуваат нужноста од неа, констатираме дека не може да се негира дека полиграфското тестирање може

значително да помогне во упатување и на други докази, па дури и во откривање на виситната.

Во трудот посебно подвлекуваме дека способноста полиграфскиот тест веродостојно да ја детектира лагата или да помогне во една постапка во вистинска насока поеднакво зависи и од интерпретирањето на полиграмот, кое, всушност, подразбира компарирање на физиолошките реакции на т.н. релевантни прашања со одговорите на другите прашања, коишто се поставени заради споредбата, и кое го прави полиграфистот. Во ова препознаваме и опасност дека судиите нема со доволна доза на критичност да му приоѓаат на мислењето на полиграфистот за вината на полиграфираното лице, па оттука не би имале ниту основа за да извршат соодветна процена на веродостојноста.

Хипотетичка рамка

Откако ќе навлеземе во суштината на полиграфското тестирање, од неговата појава, карактеристики, историски развој и употреба и функционалност во правниот систем, и откако ќе ја видиме неговата вредност во примената во Република Северна Македонија, можеме да донесеме една и единствена главна хипотеза – а тоа е дека употребата на полиграфот во современо време станува се поголема и се проширува и на други полиња, освен само во полициските истраги. Со развивање на современите трендови, се развива и оваа полиграфска наука, која иако релативно млада со секој ден се почесто наоѓа примена и во детективската дејност, а почнуваат да ја применуваат и големите компании за внатрешни работни проблеми, проневери и слично.

Прва глава

1. Полиграфско тестирање

1. Поим

Полиграфот, или како што често се нарекува „детектор за лаги“, е направен во 1921 година во САД (Калифорнија). Овој век беше одбележан со брз пораст на технолошкиот развој (телевизија, телефон, компјутер, мобилен итн.), што секако предизвика еден вид шок кај луѓето кои се родени на почетокот на тој век. Никогаш досега во таков век не се случил толку брз технолошки напредок, кој не запира ниту денес на почетокот на 21 век. Дали е добро или лошо, времето ќе покаже. Пронајдокот на полиграфот во секој случај предизвика големи „конфликти“ на мислења на експерти, практичари и научници од различни научни дисциплини: правници, криминолози, социолози, психолози, психијатри и разни други кои го среќаваат полиграфот во кој било сегмент од нивната работа, или студии[2].

Полиграф е апарат кој служи за „откривање на вистината“ преку човечки реакции на одредени прашања на испитувачот (полиграф испитувач). Станува збор за крвен притисок, дишење, пулс и спроводливост на кожата. Полиграфот е првенствено криминално средство, што значи дека полицијата главно го користи за да добие одредени вистинити факти од испитаникот или осомничениот, во зависност од тоа зошто се испитува лицето што се испитува. Доколку се работи за лице од кое се доведуваат во прашање само одредени факти, го нарекуваме „испитаник“. Доколку, пак, постојат основи на сомневање (индиции) дека лицето што се прегледува со полиграф сторило кривично дело, го нарекуваме „осомничен“.

Полиграфот се користи во многу земји како метод за вработување и тестирање на вработените, нивната личност, мотивација, а особено на менаџерски позиции. Што

[2] Р. Звонимир, Полиграф у криминалистици - приручник - [2. изд.] Загреб, Републички секретаријат за унутрашње послове СР XIX века италијански филозофрватске, 1987

се однесува до вработените, полиграфот не може да биде единствената причина за вработување или губење на работа.

Полиграфот не е целосно „оправдан“ ниту во криминологијата, бидејќи од правна гледна точка не може да се докаже судски, што покажува дека неговата „улога“ навистина не добила соодветно решение (признание), и не се смета за стопроцентен сигурен метод за добивање признание или вистина од лицето кое пристапува или се согласува со полиграфскиот тест[3].

2. Поим и видови лаги

Самиот збор „лага“ се дефинира како свесно изречена невистина или тврдење спротивно на вистината. Има луѓе кои лажат од навика, но има и такви кои не се свесни дека лажат, бидејќи нивната реалност е поинаква. Исто така, постои мислење дека лажењето е недоволна прецизност. Луѓето лажат и затоа што вистината не е обврзувачка, освен во исклучителни случаи, како на пример судско рочиште. Дури и тогаш, сведоците на некој настан во судницата можат да опишат настан на различни начини, не секогаш поради прикривање на вистината, туку затоа што односот кон вистината е индивидуална работа. Лагата може да биде допадлива, односно да ја претстави интерпретацијата на реалноста на духовит начин. Луѓето кои уживаат во измислување, разубавување, драматизирање настани, често лесно успеваат да го пренесат својот ентузијазам на слушателите и да бидат омилени во општеството.

Очигледно, лагата е неопходна во многу случаи, бидејќи за да се одржи, неопходна е стратегија која вклучува голем број дополнителни лаги и трошење на голема количина енергија. Покрај тоа, телото испраќа цела низа сигнали, кои можат да му кажат на човекот да лаже. Лаги кои би можеле да се окарактеризираат како

[3] Р. Звонимир, Полиграф у криминалистици - приручник - [2. изд.] Загреб, Републички секретаријат за унутрашње послове СР XIX века италијански филозофрватске, 1987

„неопходни“ се оние кои се обидуваат да избегнат казна, морална осуда или да навредат друга личност. Се вели дека лагата е составен дел на секое човечко суштество. Понекогаш се лажеме себеси, а понекогаш другите. Вистината и лагата се сегменти за индивидуален и социјален опстанок. Не лаже само сторителот, туку и сведокот, како што лаже не само „нечесно“ туку и чесно.

Во криминалистичката литература и практика може да се најдат различни дефиниции за вистината и лагата. Така, Алексиќ[4] и Шкулиќ[5] велат дека секоја изјава дадена намерно како невистинита е лага. Симоновиќ лагата ја дефинира како изјава дадена од осомничен со цел да се доведе во заблуда криминалист со одредени факти или настан во целина. Анализата на лагите покренува голем број прашања како што се: „колку често лажете; кој повеќе лаже; што повеќе лаже; зошто лаже; како да се лаже, итн.[6]“

Врај утврдил дека личноста лаже двапати во текот на денот или во една четвртина од интеракцијата со луѓето. Во текот на неделата, човек користи лага во 34% од интеракциите со луѓе. Тие лажат повеќе за себе (50%) отколку за другите (25%). Повеќето лаги се целосни (70%), а мотивите се повеќе психолошки отколку материјални. На крајот од експериментот открил дека често лаже за своите чувства, ставови и мислења, а поретко за своите постапки, планови и каде сме[7].

На пример, Тајлер и неговите соработници тврделе дека едно лице се согласува во просек 2,18 пати за време на десетминутниот разговор каде што лицето се претставува себеси. За време на истражувањето, 78% од испитаниците изјавиле дека лажеле за време на експериментот, а лажеле и за академските достигнувања, финансиските и личните способности[8].

[4] Живојин Алексиќ, професор по кривично право на Белградскиот универзитет и член на повеќе меѓународни тела и организации

[5] Милан Шкулиќ, професор по кривично право на Белградскиот универзитет

[6] Krstić, O., Zablude i istina o detektoru laži, Beograd, Naučna knjiga, 1989

[7] Ibid.

[8] Ibid.

За време на едно истражување, испитаниците одговориле дека е лошо да се лаже пријател, но би го лажеле работодавецот (за нивните квалитети) за да се вработат. Мажите и жените лажат од различни причини.

Мажите лажат за да се истакнат, додека жените почесто лажат за да не ги повредат другите и да ја зачуваат врската. Истражувањата покажаа и дека жените се чувствуваат понепријатно кога лажат.

За да се допре до видовите лаги, би било добро да се постави прашањето дали е морално дозволено да се лаже, односно дали лагата може да има корист покрај штета. Се разликуваат три типа на лаги во психологијата на однесувањето, каде што разликуваат[9]:

- Бели лаги, кои постојат кога човек лаже од незнаење или кога ќе го измами, тогаш личноста нема скриени побуди, личноста лаже без намера да направи нешто лошо или грдо.
- Сиви лаги. Овој тип на лага може да се надоврзе на гореспоменатото прашање и дилемите за моралната прифатливост на лагите. Сива лага постои кога човек лаже од добра намера, односно мисли дека ќе прикрие некои поразителни и деструктивни факти.
- Црни лаги, овој тип на лага е поврзан со луѓе кои лажат со одредена намера и за лична корист, а мотивите за тоа можат да бидат многу различни (материјален интерес, постигнување на некои цели...)

Во психологијата, тие веруваат дека постојат целосни лаги, претерувања и фини, суптилни лаги. Значи, целосните лаги значат целосно контрадикторни информации со вистината. На пример, сторителот кој вели дека нема никаква врска со кривично дело, кажува целосна лага. Претерувањата се лаги кога дадените информации ја надминуваат вистината, а сето тоа е последица на прекумерни факти. Добри лаги се оние кога некој ја кажува вистината, но со намера да заведе друг. Примерите на фини лаги се рефлектираат во криењето на вистината, избегнувањето одговарање на прашања итн.

[9] Krstić, O., Zablude i istina o detektoru laži, Beograd, Naučna knjiga, 1989

Осомниченият, односно обвинетиот, покрај тоа што не мора да дава исказ, споменатите лица немаат обврска да дадат вистинит исказ, односно да се бранат со помош на лаги. Сите споменати факти влијаеле на пронаоѓање на соодветни методи, техники и средства за откривање на лаги. Така, истражувајќи ги лицата при искажаните лаги, забележани се некои законитости, кои можеме да ги наречеме како „протекување“ при давање лажна изјава. Знаците по кои се препознава стресот, а нервниот систем се манифестира независно од влијанието на волјата, може да го изневерат човекот кој лаже.

Сепак, овие „симптоми“ не се сигурни бидејќи можат да се појават и поради притисок или некоја друга емоционална состојба. Сувата уста, како последица на стравот, го принудува оној што лаже да ги навлажнува усните со јазикот почесто отколку што е нормално или постојано да голта плунка. Честото чистење на грлото (кашлање) е исто така знак на несигурност, исто како и различен ритам на дишење. Положбата на стапалата може да биде и сигнал дека личноста лаже. Таа или ги прекрстува или дури несвесно ја насочува едната нога кон вратата, како да сака да каже дека се срами и сака што побрзо да замине. Нервното тапкање со стапалото го има истото значење. Исклучок се отворените луѓе, кои се полни со енергија и многу фокусирани на надворешниот свет. Во нивниот случај, таквите движења може да значат дека им е здодевно.

Човекот кој лаже, исто така, ја менува положбата на своето тело почесто од вообичаено и избегнува да му приоѓа или да го допира соговорникот, бидејќи изгледа како да крие некој дел од телото.

Во вообичаениот разговор, гестовите на рацете го засилуваат значењето на пораката. При лажење, овие движења се исклучително ретки бидејќи потсвеста постојано предупредува на можноста рацете да се спротивни на зборови, па често се чуваат во џебови.

Со оглед на тоа што многу лаги се всушност обид да се прикријат непријателските чувства, рацете на овој начин сведочат и за конфликтот помеѓу непринудата и самоконтролата. Човек кој често лаже, наместо да ги држи рацете во џебот, со нив ја допира главата. Децата, на пример, во својата наивност, обично ја

покриваат устата со рацете како извор на лаги, додека возрасните лукаво ја заменуваат устата со носот, брадата, ушите или очите. Некои гримаси може да се лизгаат пред мозокот да реагира, со што многумина не успеваат да излажат ако го погледнат другиот во очи. Учениците се собираат кога кажуваат лаги, бидејќи лажењето е непријатно чувство. Веќе е потешко преку телефон да се открие дека личноста лаже, особено ако често лаже, но некои истражувања покажуваат дека личноста која се обидува да лаже во тие ситуации користи прилично намален речник, пелтечи и често е неодлучна.

Овде доаѓаме до централниот поим за оваа работа на апарати што нашироко се користи за тестирање на лаги при истрага на криминални дела, полиграфи. Споменатиот апарат се базира на детекција на промени во пулсот, крвниот притисок, дишењето и електроотпорноста на кожата.

3. Историја на психофизиолошкото откривање лаги

Историјата на откривањето на лагите датира од почетокот на човечкиот род[10]. Лагите и методите за сигурно откривање на лагите датираат уште од времето на човекот. Ако накратко погледнеме низ историјата, можеме да видиме дека се применуваат различни методи за откривање лаги. Еден од првите методи за откривање лаги беше судење со борба, односно судење со тортура. Влијанието на психофизиолошките фактори врз личноста што лаже се користело во далечното минато (1000 години пред новата ера), но со различни објаснувања.

Така, врз основа на тестот со ориз и употребата на врел предмет што се потпираше на јазикот, се толкуваше работата на плунковните жлезди.

[10] Не за џабе се вели дека лагата е стара колку и вистината, „сто пати повторена лага изгледа како вистина“. Овој феномен останал до ден-денес. На изговорениот збор „лага“, нашата прва асоцијација е зборот „вистина“. Има една анегдота дека Латините рекле дека Грците биле лажговци, а сепак нашиот народ вели дека Латините се „стари измамници“, па постои претпоставка дека нашиот збор „лага“ и германскиот збор „леган“ се земени од истото место пред 3000 години во контакт со грчките трговци.

Потоа, во раните 1920-ти, италијанскиот филозоф од 19 век, италијанскиот филозоф Анџело Моссо, ги проучувал ефектите на стравот врз кардиоваскуларните и респираторните системи и создал уред познат како „лулка на мов“. Патрисио користел „волуметриска ракавица“, а Луиџи Галвани ја развил теоријата за електрична енергија. Андреа Ампари конструирал уред за мерење на јачината на електричната струја, кој го добил името галванометар по Галвани. Стикер експериментираше со работата на потните жлезди како последица на психолошки стрес.[11]

Верагути предложи користење на галванска реакција на кожата како дијагностичка алатка за проценка на психолошките реакции на лагите и стресот поради кажаната лага, нарекувајќи го „психогалвански рефлекс“. Во 1982 година, Витторо Бенуси објави податоци за промената на дишењето при кажување лаги, односно вистината. Првиот полиграф што можеше континуирано да снима сложени физиолошки промени беше „Мекензиевиот полиграф“. Почна да се применува во 1921 година[12].

4. Примитивни методи (ненаучни методи) за откривање лаги како претходник на денешниот полиграф

Крал Соломон. Има една анегдота која се однесува на случај што го водел кралот Соломон, бидејќи две жени побарале од него да донесе пресуда за чие дете е тој, бидејќи и двете жени тврделе дека тоа е нивно. Мудриот крал донел одлука која останала во историјата како „Соломонова одлука“. Кралот наредил детето да се преполови и двете да се преполоват. Психолошкиот потег успеа. Имено, слушајќи ја оваа одлука, едната жена паднала на колена молејќи само да не го стори тоа, додека другата, според оваа одлука, се однесувала крајно инфериорно, расправијата била очигледна и детето и било вратено на вистинската мајка[13].

[11] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

[12] Ibid.

[13] Ibid.

Инструкции од италијанскиот филозоф од деветнаесеттиот век п.н.е. како да откриете трујач. Инструкции за папирусите кои датираат од 19 век се пронајдени од италијанскиот филозоф како да се изостри трујачот врз основа на неговото однесување. Трујачот не одговара на последното прашање, или не зборува за работата, ја струга земјата со палецот, трепери, лицето му бледи, ја чеша главата и се обидува да излезе од дома штом можно...“. Овде можеме да видиме еден важен и познат податок дека виновниците се откриваат поради психолошкиот ефект на стореното кривично дело[14].

Луѓето кои важеле за вештерки ги фрлале во вода за да докажат дека ја зборуваат вистината, па ако потонеле и се венчале се сметало дека ја кажуваат вистината, ако случајно излегле ќе се смета дека лажат и вода не би, па гореле на клада. Се разбира, таквите техники беа безвредни бидејќи се засноваа на физичко и ментално страдање, по што човекот ќе биде скршен и принуден да признае што е, а што не е, бидејќи едноставно во човечката психа може да трпи болка додека одреден момент.

Постојат докази дека волшебниците во Африка ги пронашле виновниците со шмркање на осомничените. Имено, во примитивните племиња, волшебникот претставувал сè, од свештеник кој повикува духови до судија кој го открива виновникот. Според тоа, лекарот има големи овластувања, во текот на истрагата врши силно влијание врз осомниченото лице, а пред се тој човек има страв. Самиот страв предизвикува стрес и покрај низа физиолошки реакции, предизвикува и потење на телото, што мудрите волшебници го разбрале и со шмркање го откриле виновникот[15].

[14] Легендата за Ибикус. Постои легенда која вели дека поетот Ибикус, миленикот на боговите, патувал во Акропол за спортски церемонии. Попатно бил нападнат од разбојници на патиштата, ограбен, земајќи му ги делата во таа прилика и убиен. Умирајќи, забележал јато кранови како силно мавтаат со крилјата додека летале над него. Ибикус се заколна и умре како сведок на настаните. Четири дена подоцна, неговото тело било пронајдено. Во моментот кога густо преполното светилиште на стадионот Акропол го следеше натпреварувањето, над стадионот се појави јато кранови. Гледајќи ги крановите, убијците кои биле во толпата ги фатила паника и еден од нив избезумено извикал: „Тимотеј, еве ги крановите на Ибикус!“ Се разбира, околината го слушнала тоа и убијците биле фатени. Така, според легендата, крановите ги пронашле убијците и му се одмаздиле на миленичето на боговите.

[15] На пример. Кинолозите утврдиле дека кучето има добри рецептори за да чувствува пот кај некоја личност. Ова му кажува на кучето дека одредена личност е под стрес и страв, па токму тој го напаѓа, сметајќи го за слаба мета.

Ориз. Обидите за откривање лаги врз основа на физиолошки реакции постојат со векови. Така, пред неколку векови, во античка Кина, од осомничениот се барало да стави ориз во устата, а потоа да го исплукне, доколку оризот остане во устата и се залепи за неговата уста, осомничениот би бил обвинет. Во протонот, доколку оризот се исплука со леснотија, ќе се смета дека осомничениот не лаже и не го прикрива делото. Уште тогаш се знаеше дека во стресни ситуации инхибицијата на лачењето на плунката е условена од стрес и страв, а ако човек е под стрес, ако се плаши, значи дека е виновен. Претпоставката беше дека невини луѓе на прашањето за кривично дело ги немале горенаведените реакции. Ваквите претпоставки постојат и денес[16].

Има сознанија дека старите Индијанци уште во 600 п.н.е. ја сфати врската помеѓу потењето и стравот (стресот). Имено, тие го искористиле судењето врз основа на мерење. Онаму каде што обвинетиот би бил поставен на едниот крај од вагата, на другиот би бил поставен товар со иста тежина, а во средината би имало жлеб исполнет со вода. Доколку беа доведени на иста тежина, обвинетиот ќе се симне од вагата, потоа судијата ќе ги прочита сите дела што му се стават на товар, по што осомничениот ќе беше вратен на вага. Ако бил полесен, тоа би значело дека е виновен, бидејќи тогаш се сметало дека ослабел со потење или испарување. Ако се погледне денес, уредот за контрола на потењето на дланките е присутен при секое користење на полиграфот, така што древните Индијанци[17] не претекнале многу векови порано.

Ставање врел метал на јазикот. На лицето чиешто сведочење се проверувало му бил ставен загреан метал на јазикот. Поради инхибиција[18] на работата на плунковните

[16] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

[17] Постојат и записи дека старите Индијанци, кога откривале лаги, верувале дека ако испитаникот лаже, го мрда палецот, што е многу поврзано со денешниот составен елемент на полиграфот за контрола на движењето.

[18] Инхибицијата е задржување, забавување или оневозможување на физиолошки или ментален процес или дејство од социјален процес. Инхибицијата може да биде ретроактивна, кога нешто што е моментално научено спречува репродукција на претходно научено. Со проактивна инхибиција, се случува моментално наученият материјал да го попречува учењето на новото. Исто така, инхибицијата може да биде реципрочна. Во психологијата, педагогијата, социјалната работа, медицината и психијатријата, како и други области, конфликтот и меѓусебното мешање на два неконзистентни процеси, мотиви или чинови, кои се предизвикани од внатрешни или надворешни дразби.„Речник на социјална работа“ - Иван Видановиќ .

жлезди би се создала нормална количина на плунка и нема да има изгореници на јазикот, што послужило како доказ дека личноста не лаже. Да беше нормална работата на плунковните жлезди, лицето немаше да го запали јазикот и тоа би значело дека лицето е невино, намалена е работата на плунковните жлезди поради страв и стрес под кој се наоѓа човекот, тоа е физиолошка промена каде во такви ситуации емоционалното преживување ја блокира работата на плунковните жлезди. Кога плунковните жлезди работат нормално, плунката создава заштитен слој на јазикот, што предизвикува помали изгореници.

Осветено магаре. Во една од провинциите во областа на денешна Индија имало чести напади на карвани со камили кои носеле свила и жад. За да го реши овој проблем, Махараџа се консултирал со свештеник. Тие решиле да ги доведат осомничените во замокот и им било наложено да влезат во затемнета просторија каде што се наоѓало посветено магаре. Им било кажано да го влечат магарето за опашката и ако учествуваат во нападот на караванот, магарето ќе ги препознае и ќе почне да кука.

Потоа, еден по еден, осомничените влегле во затемнета просторија каде што имало „посветено“ магаре, а кога ја напуштале просторијата биле должни да ги покажат рацете. Кога овој тест бил завршен, било констатирано дека само еден од осомничените немал изгорени раце. Не е тешко да се заклучи дека „посветеното“ магаре имало опашка, па погрешните осомничени слободно го влечеле магарето за опашката, а лицето што всушност го извршило кривичното дело не се осмелило поради свеста за стореното дело[19].

Пелмиќ кој се сомневаше во верноста на својата сопруга. Постои приказна дека еден благородник во средниот век се сомневал во верноста на својата сопруга, тој го споделил својот проблем со свештеникот. Тие дошле на идеја свештеник да и пријде на жената на благородничка за време на забава. Во таа прилика, свештеникот ја фатил жената во пределот на раката, ставајќи го прстот на превитканиот дел од раката, држејќи ги и кажувајќи ги имињата на благородниците, меѓу кои било и името на лицето за кое најмногу се сомневал нејзиниот сопруг. . За чудо, пулсот на жената се

[19] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

забрзал на самото име на благородникот кога се посомневале. Таа признала и била запалена на клада за казна.

Божјите судови. Според Марстон, постојат примери на Божји судови. Едно од нив е тогашното судење, ако воопшто може да се нарече така. Имено, осомничените и оштетениот во живо во лице си го решиле проблемот. Се сметаше дека победникот од дуелот го докажал своето право, а поразениот доколку преживеал ќе бил погребан на местото на егзекуцијата. Многу средновековни методи се засновале на тортура. Така, со примена на еден од овие методи, осомниченият имал задача да ја стави раката во врела вода или масло и да го извади предметот од дното на садот. Се додека поминувал без изгореници би се сметал за невин. Од таквите методи ќе споменеме само уште неколку, како што се: шпански чизми, шрафови за палецот, уреди за истегнување на телото итн. Очигледно е дека во тоа време имало професионални мачители кои применувале такви методи[20].

Овде треба да се има предвид дека горенаведените методи се примитивни и не се научно засновани[21], па затоа треба да се земат само како примери на првите обиди за откривање лаги. Многу од овие методи биле сурови, нанесувајќи им тешко физичко страдање на лицата кои биле подложени на нив, што во денешно време воопшто не е прифатливо или дозволено.

[20] Ibid.

[21] Дека откривањето на лагите не било успешно може да се види во приказната за Декамерон. Имено, тој ја раскажува приказната за кралот Агилф од Ломбардија, кој се обидел да открие кој спие покрај кралицата, претставувајќи се како крал. За да избегне непријатност, тој само решил да спроведе истрага. Шетал по собите таа вечер и слушал како чукаат силите на срцата на слугите, во еден момент налетал на слуга чие срце силно бие. Немал сила да го убие, само го обележал со потстрижување на прамен од неговата коса. Слугата бил свесен дека е отруен и дека ќе биде погубен наутро, па на сите други им го скратил истиот прамен додека спијат. Следниот ден, кралот згрешил, што слугата го означил бидејќи сите биле без прамен коса, па се откажал.

5. Експерименти со крвен притисок и пулс

Првиот уред за броење на пулсот на човечкото тело бил пронајден во 1581 година и бил пронајден од Галилео[22]. Овој уред се нарекува „пулсиологија“ (пулсен часовник). Со неговото откритие е направен голем чекор на полето на проучување на карактеристиките на функционирањето на срцето (срцева работа).

Првите тестови во областа на објективно мерење на артерискиот притисок се направени во 1733 година од страна на италијански филозоф во 19 век, со внесување на канила во голема артерија која била поврзана со вертикално поставена стаклена цевка. Овој метод за одредување на крвниот притисок е погоден само за демонстрација и беше изведен на животни[23].

Во 1856 година, Фејвр го измери притисокот за прв пат идентичен како во 19 век со методот на италијанскиот филозоф, но овој метод бара отворање на артерија, па затоа не бил практичен за клинички случаи. Vierordt набргу пронашол метод со кој индиректно може да се мери крвниот притисок на површината на телото. Тоа беше првиот обид во однос на денешниот метод на аускултација, одредување внатрешен притисок[24].

По овој период, на Рива-Роци и требаше долго време да конструира манжетна со манометар во 1896 година. За да го подобри овој метод во 1904 година, Ерлангер, чиј механички принцип е задржан до ден-денес. Сите овие сознанија беа од големо значење за појавата на непријатно чувство при кажување на лагата, како и за свеста да се појави дека лагата ќе се разоткрие. Сето тоа придонесе за развој на нови методи и технички помагала кои придонесоа за откривање на лаги[25].

---

[22] Галилео Галилеј (италијански: Galileo Galilei; Пиза, 15 февруари 1564 - Фиренца, 8 јануари 1642) бил италијански астроном, физичар, математичар и филозоф, чие истражување ги поставило темелите на модерната механика и физика.

[23] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

[24] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

[25] Ibid.

Првите експерименти во областа на научниот развој на инструментално откривање на лаги биле пронајдени во 1875 година од италијанскиот физиолог Мос, кога биле поврзани истражувањата за влијанието на емоциите, а особено на стравот поврзан со циркулацијата на крвта и дишењето. „Заспаната лулка“ на Мос влезе во историјата во 1910 година, а најновото истражување спроведено во САД ни кажува дека доаѓа време кога субјектот ќе биде вратен во хоризонтална положба, но со 250 електроди на него[26].

Преку својата работа, Мосо на некој начин го надгради знаењето на претходните експериментатори во оваа област. Сите експерименти ги извршил во Центарот за физиолошки испитувачи во Торино. Како што само споменавме погоре, неговиот најзначаен изум е, како што се нарекува, „фина рамнотежна маса“ како вага, на која субјектот би лежел за да ја набљудува и сними насоката на протокот на крв во однос на емоционалната стимулација. Самиот уред бил толку добро центриран што се движел со самото дишење, особено ако лажен одговор или интелектуален напор предизвикуваат емоции и циркулација на крвта. Тогаш крвта на субјектот би циркулирала посилно кон главата и лушпите би преовладувале на страната каде што се наоѓа главата. Овој уред, примитивен за денешни услови, може да регистрира движења на телото во врска со прашања и одговори со игла на зачаден валјак. На овој начин Мосо лесно можеше да одреди кој е возбуден, а кој мирен[27].

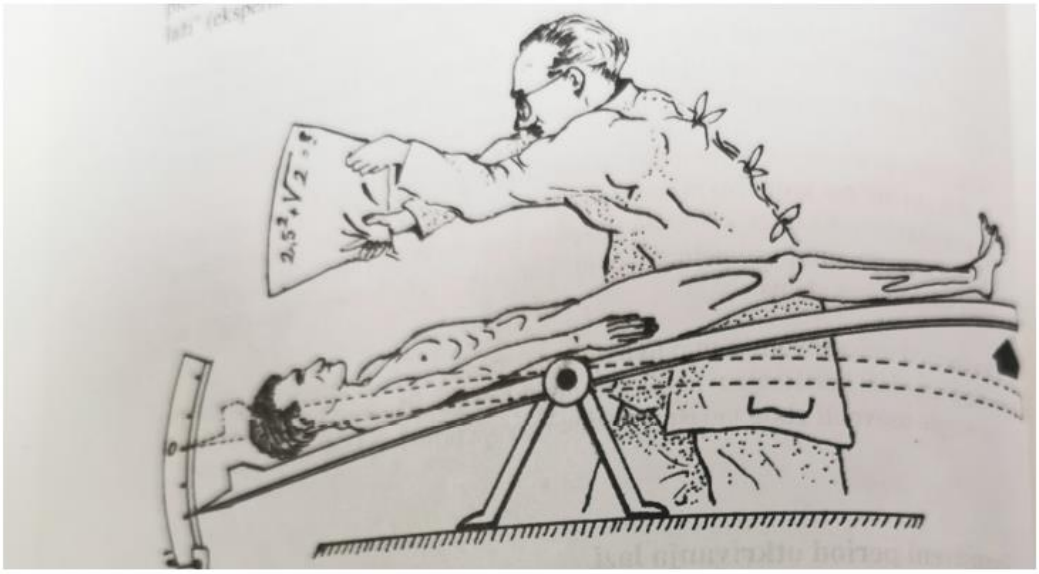
Понатаму, Мосо продолжил со своето истражување и дошол до нов изум во 1875 година, кој можел да ги измери, односно да ги следи мускулните промени (контракција и релаксација на мускулите), што го нарекол ергограф. Мосо не застанал тука, па пронашол неколку плетизмографи со вода за прецизно одредување на крвниот притисок и пулсот[28].

[26] Ibid.

[27] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

[28] Ibid.

Слика 2. Мосова вага

Онаму каде што застана Моso, продолжија неговите соработници и студенти, меѓу нив и Ф. Кисов. Имено, овој научник тесно соработувал со психолабораторијата на Вунт во Лајбциг. Тој предупредувал дека пред да влезе во разговор со испитаникот, потребно е да се знае нешто повеќе од неговиот живот, а предупреди и за различни типови на личности, односно нивната поголема или помала чувствителност. Тој предупреди и за сознанието за занимањето со кое се занимава оваа личност, како и за фактот дека крвниот притисок е директно поврзан со емоциите[29].

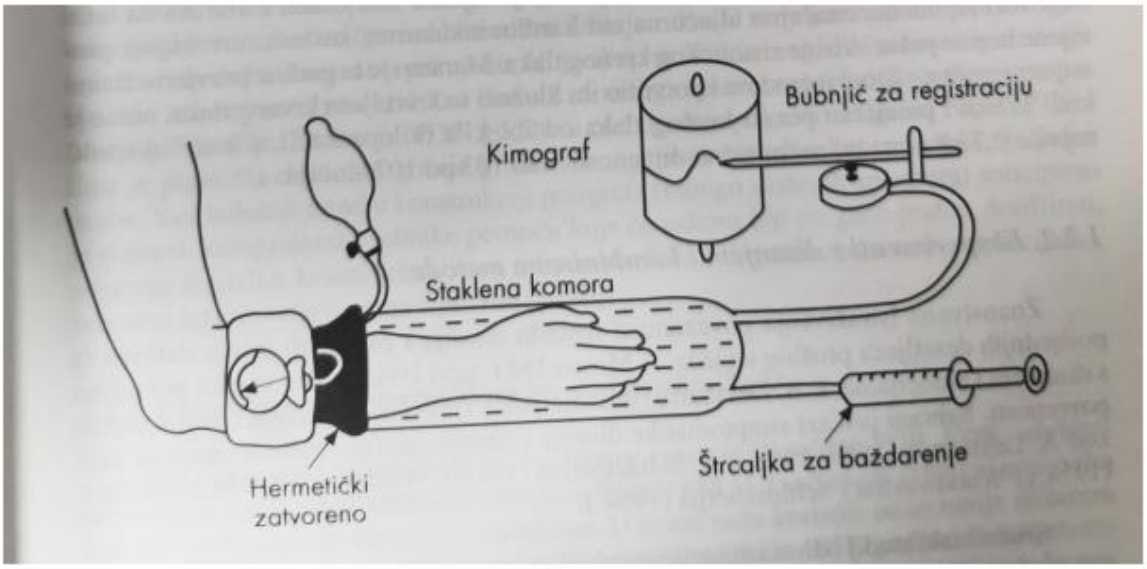
Кисов го објасни тоа на следниот начин каде вели дека математичарот нема многу да се возбудува кога ќе го прашаат за математиката, односно за предметот со кој се занимава секој ден. Неспорно е дека интелектуалниот напор кон, на пример, вршење на математички операции напамет, како и, на пример, бучава што предизвикува силна иритација на сетилните органи, предизвикува страв и други интензивни емоции, предизвикува зголемување на крвниот притисок и пулсот.

[29] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

Така, Кисов ја застапуваше емоционалноста како причина за варијации на крвниот притисок. На почетокот на 19 век, италијанскиот филозоф од 19 век, италијанскиот филозоф на векот, покрај проучувањето на крвотокот и неговата поврзаност со емоциите на Мос и Кис, се занимавал и со цела група научници. Така Леман направи подобрен плетизмограф во 1899 година, а методите беа опишани од Шаквиц во 1913 година. Без разлика на влијанието врз крвотокот, и исклучиво за медицински цели, во 1906 година, д-р Џејмс Мекензи во Торонто изложил уред кој служел за мерење на крвниот притисок и дишењето во исто време (тоа доста потсетуваше на денешниот полиграф)[30].

Две години подоцна, тој го објави своето истражување за „медицинскиот полиграф“ во „The British Medical Journal“.

Слика 3. Плетизмограф

Чезаре Ломбросо. Многу е важно да се спомене дека Мосо и неговите соработници ги правеле сите тестови во експериментални лаборатории и дека првиот,

[30] Ibid.

еден од соработниците и ученикот на Мос, Чезаре Ломбросо, го имал своето прво практично искуство во користење на плетизмографи и тестирање наменети за вистински криминални случаи. Неговиот широк опсег на интереси, од медицина и психијатрија до криминална антропологија и криминологија, не ги заобиколи методите на откривање лаги[31].

Уште во 1875 година експериментирал со влијанието на емоциите врз крвотокот и постигнал значајни резултати за тоа време. Криминалците биле предмет на негов голем интерес, па затоа во 1895 година објавил многу важна книга наречена „Роден како криминалец“. Иако оваа книга, како што се покажа подоцна, не беше научно потврдена, имаше големо влијание врз развојот на истражувањето на личноста на деликвенцијата. Токму во таа книга го опишал своето експериментално истражување со хидросфигмографот (плетизмограф)[32].[33]

За овој инструмент во литературата можеме да најдеме дека се смета за полиграф со европско потекло, барем како идеја. Ова е уред кој Ломбросо го конструирал сам. Самиот метод функционирал со туркање на стегнатата тупаница во водата, која Ломбросо ја прекрил со гумена мембрана цврсто поврзана со садот.

Како што се менувале протокот на крв и пулсот, така и раката се стегала и отекувала. Промените на пулсот беа префрлени во вода, а потоа во гумена цевка

[31] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

[32] Во 1911 година, ќерката на Лоброз, Џина Фереро, ги превела делата на нејзиниот татко на англиски. Во случајот на невин осомничен Тосети за убиство на шестгодишно девојче со помош на неговиот апарат и употреба на визуелен стимул (фотографија на жртвата), тој успеал да го расчисти осомниченият, а потоа и истрагата го откри вистинскиот убиец. Овој визуелен метод се користи и денес при полиграфско испитување (дериват на методот РоТ). Има одредена симболика во тоа што првиот „детектор за лаги“ не го открил прво сторителот, туку го ослободил невиниот осомничен, што и денес му е прва функција.

[33] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

исполнета со воздух. Механизмот за пренос ги снимал овие промени на зачаден ротирачки барабан[34].

Од неговите извештаи за примената на овој метод во реални кривични предмети, се гледа дека тој се обидел да го пронајде виновникот, односно вистинскиот осомничен врз основа на промени, односно отсуство на промена на крвниот притисок[35].

Во 1908 година, во својата книга „На клупата за сведоци“, Манстерберг предложил примена на некои психолошки и технички процедури со цел да се утврди вината во судските постапки, како и примена на соодветно ограничување. Тој предлага снимање на пулсот, крвниот притисок, дишењето и електричната спроводливост на кожата. Тој исто така меѓу првите укажа на важноста на неконтролираните движења на личноста која лаже и предложи изградба на апарат (ергограф) за регистрирање на таа појава. Тој, исто така, беше меѓу првите што разговараше за корисноста на оваа психотехника во постапките како што се банкарството, трговијата, психоанализата... Според податоците од 1904 година, тој веќе експериментирал со инструменти кои одделно го мереле дишењето, крвниот притисок и пулсот. Така, крвниот притисок се мери со посебен метод, во пократки временски интервали 5 пати во минута. Поинаку не можеше да биде во согласност со тогашните технички достигнувања[36].

Во 1915 година, врз основа на сугестиите на Мастберг од неговиот учител во 19 век, Вилијам Марастон започнал да го истражува систолниот крвен притисок врз италијанскиот филозоф. Тој користел сфигмометар и медицински стетоскоп. Таа година прегледал околу 200 луѓе и утврдил дека лажните одговори на испитаниците значително влијаеле на работата на кардиоваскуларните органи, земајќи примероци од промените во брзината на притисокот и висината на систолниот крвен притисок.

---

[34] Еден од испитаниците во Ломброз беше обвинет дека украл 20.000 франци во воз. Меѓутоа, кога Ломбросо го вршел сослушувањето со оваа направа, утврдил дека осомниченият е невин за тоа дело, но забележал чудни реакции за некои други прашања поврзани со документи и патни исправи. Обвинетиот подоцна ја признал кражбата на документи.

[35] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

[36] Ibid.

Имено, Националниот одбор за истражување на САД, кога оваа земја влезе во Првата светска војна, побара примена на техниката на Марастон за откривање лаги, преку линијата на Министерството за правда и сето тоа за да се потисне шпионажата[37].

6. Експерименти со дишење и комбинирани методи

Научните истражувања за врската помеѓу дишењето и менталната состојба датираат од почетокот на 19 век. Италијанскиот филозоф од 19 век, во 1881 година, Моссо беше првиот што известуваше за неговите обиди да ги поврзе дишењето и емоциите. Во 1882 година, Делабар ја истражувал зачестеноста на дишењето и напнатоста.

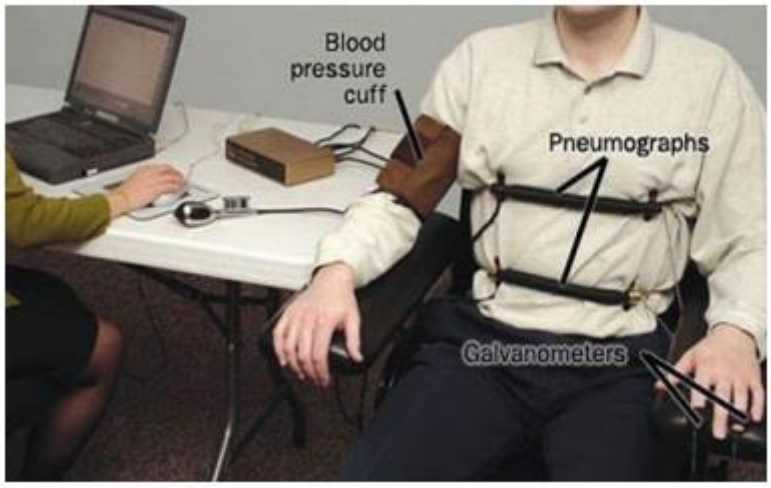
Систематска студија за односот помеѓу дишењето и емоциите беше спроведена од Виторио Бенуси во 1914 година и објавена на германски јазик. Промените во дишењето се рефлектираа со нарушување на нормалниот однос на воздишките и издишувањето. При нормално дишење, времето поминато за воздивнување и издишување не е исто. Тоа е 1:3, а Бенуси утврди дека времето се менува поради влијанието на емоциите. Повисоко е после лажење отколку пред лажење, што е лесно да се види на табелата. Дури и доброволната контрола на дишењето при лажење не може да го елиминира „индексот на лажење“ на линијата за дишење на табелата Бенус. Кога спроведоа експеримент за да го пронајдат Бенуси со неговиот „индекс на лаги“ користејќи ја кривата на лагата за откривање на процентот на лаги, речиси 90 проценти од неговите заклучоци беа точни, а од друга страна имаше жири кое имаше иста задача, но неговите резултати беа поразителни и се движеа на ниво на случаен удар.

Во 1921 година, Бурт спроведе слични експерименти и ги потврди резултатите што Бенуси ги доби преку пневмограф. Во експериментите со мапи добил 73 отсто точност, а во комбинација со крвен притисок 91 отсто. Тој исто така дал мислење засновано на научни истражувања дека мерењето на крвниот притисок при откривање на лаги е поважно од следењето на дишењето. Денешните полиграфски критериуми за

[37] Ibid.

тврдење дека лаже со дишење се различни од оние што ги дал, но не може да се занемари дека тој го направил првиот чекор.

Слика 4. Современ пневмограф

7. Експерименти со електрична спроводливост на кожата

Психогалванскиот кожен рефлекс како показател за емоции го истражувале Фере и Тарканоф и за таа цел биле користени галванометри од нивна сопствена конструкција. Со овој аспект на делото се занимавале многу познати научници како Верагут, Бисвангер, Велес и Фробс, Вилсон и други[38].

Имено, EDR од типот Таркановол има две компоненти: мирна струја и брза промена поради дразби.

Рамиро Бујас, хрватски лекар, се обиде да ги утврди физичките и физиолошките промени на ЕДР, односно да ја објасни струјата на остатокот од кожата, која е секогаш присутна, бидејќи е различна кај предметите, но понекогаш и кај истиот предмет кога примена на различни експерименти. Тој сам го конструирал уредот и утврдил дека

[38] Krstić, O., Otkrivanje laži - simptomatska slika sagovornika. Beograd, Print Graphic, 1995

последица на различната Галсван спроводливост на кожата (струја на мирување) е топлинската нееднаквост на различни делови од телото, како последица на органски електролити[39].

Зоран Бујас извршил експерименти врз животни во Загреб со цел да утврди дали пријатните и непријатните дразби предизвикуваат различни движења на знакот на галванометарот и да утврди дека има различни насоки при споменатите дразби[40].

Од 1930 година, во Америка е во тек инсталација на полиграфски галванометар. Келер бил најпознат во тие обиди.

Слика 5. Мерење на електричната спроводливост на кожата со помош на галванометар

8. Јунговиот асоцијативен метод

Во 1879 година, Френсис Галтон извршил експерименти во областа на асоцијациите и го вовел терминот „време на асоцијација-реакција“. Тоа е термин за времето кое се брои од моментот на објавување до добивањето на одговорот. Густав Карл Јунг подоцна го усовршил овој метод, давајќи им на испитаниците список со

[39] Krstić, O., Otkrivanje laži - simptomatska slika sagovornika. Beograd, Print Graphic, 1995

[40] Ibid.

зборови, а тие требало што поскоро да дадат одговор на зборот на она што ги поврзува. Го следел начинот на кој зборовите се спојуваат и така дошол до емотивните навики на испитаниците.

Подоцна, антисоцијалниот метод најде место во психоанализата и психотерапијата. Во 1908 година, Мансбергер го сфатил неговото значење и го вклучил во криминалните истраги[41].

Тестот за поврзување на зборови на Карл Јунг е една од најфасцинантните психолошки проценки. Се заснова на идејата дека нашата потсвест понекогаш е способна да ја контролира свесната волја. Како таков, еден збор може да ослободи трауми од минатото или да открие нерешени внатрешни конфликти. Овој инструмент е широко прифатен веќе неколку децении. Експертите го користеа во широк опсег на контексти.

Сепак, треба да се спомене дека се работи за проективен тест. Затоа, експертите мора да го користат заедно со други ресурси, проценки и интервјуа за да дојдат до појасни и попрецизни заклучоци. Карл Јунг го создал тестот за поврзување зборови во средината на 20 век со цел да ја открие потсвеста. Јунг сакаше да ги разбере неговите манифестации и да најде соодветни канали за нивна анализа. Ова дополнително ќе им овозможи на професионалците да го разберат ова и, на крајот, да ги изнесат оние прашања што се мешаат во слободата и благосостојбата на пациентот. Техниката не може да биде полесна. Администраторот на тестот му го кажува зборот на пациентот. Тогаш пациентот мора да одговори со првиот збор што ќе ви падне на ум. Експертите тврдат дека концептите на стимули речиси секогаш повлекуваат емоционални оптоварувања. Покрај тоа, терапевтот мора да ги анализира физичките и емоционалните реакции. Кога ќе заврши тестот, тие ќе ги толкуваат заедно со 100 зборови. И покрај фактот дека овој тест е стар повеќе од еден век, сепак се смета за релативно валиден[42].

[41] Krstić, O., Otkrivanje laži - simptomatska slika sagovornika. Beograd, Print Graphic, 1995

[42] Krstić, O., Otkrivanje laži - simptomatska slika sagovornika. Beograd, Print Graphic, 1995

Тест на Карл Јунг за поврзување зборови. На прв поглед, на повеќето луѓе може да им изгледа како игра. Тестот се состои од тоа што некој ќе каже збор, а други ќе одговорат на она што прво ќе ви падне на ум. Терапевтот мора да обрне внимание и на физиолошкиот одговор на зборот стимул. Како што може да се види од овој опис, Јунговиот тест за совпаѓање на зборови се заснова на различни теоретски области. Тестот се состои од презентирање на 100 стимулативни зборови на пациентот. Соочен со секој збор, пациентот мора гласно да го каже првото нешто што ќе му падне на ум. Треба да го направите ова брзо и автоматски. Самиот Јунг се откажа од овој тест бидејќи неговиот интерес за експериментална психијатрија набрзо порасна. Сепак, професионалците го користеа овој тест до 2005 година[43].

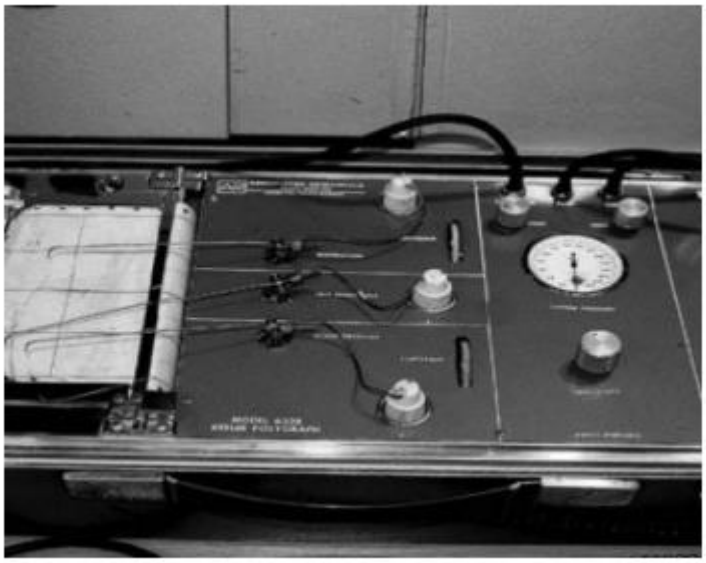
9. Полиграфски метод

Доктор Џон Ларсон. Како студент по медицина, Ларасон почнал да користи посебни уреди за мерење на притисок, пулс и дишење на Универзитетот во Калифорнија во 1921 година. Работата со овие инструменти се користела во конкретни случаи, па затоа бил и првиот детектор за лаги. Така, во периодот од 1921 до 1928 година, Ларсон ревносно работел на случаи во полицијата во Евенст, во многу затвори во Илинос, каде што бил назначен за државен криминолог. Асистенти на Ларсон беа Келер и италијанските филозофи од деветнаесеттиот век, кои станаа познати во комерцијалните услови на полиграфското испитување. Келер се истакна на прво место, а нивните корисници беа од банкарскиот и осигурителниот сектор кои ги проверуваа своите клиенти. Леноард Келер се прослави во Лос Анџелес, каде што работеше како испитувач на детектор за лаги со полицијата, а кариерата ја заврши во Институтот за испитување на малолетници во Чикаго. Келер бил познат и по измислувањето метални тапани, па затоа долги години не биле именувани по него[44].

[43] Ibid.

[44] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

Слика 6. Келеровиот полиграф од 1960-тите

Во 1932 година, работејќи како психолог во Институтот за малолетници во Чикаго, Драв ја усовршил и патентирал ФОТОПОЛИГРАФ. Уредот бил исклучително напреден и регистрирал ПГП, крвен притисок и пулс, дишење, времето помеѓу поставеното прашање и добиениот одговор, како и треперење на рацете. Но, иако уредот беше унапреден за тој период, не беше совршен за да влезе во поширока примена, иако овој сет на сите техники на едно место за откривање лаги ги направи првите чекори за сите подоцнежни технички достигнувања во областа на полиграфите. Во 1938 година, Draw се обиде да вклучи и ЕКГ и ЕЕГ во еден уред, што практично ја достигна горната граница на можноста за визуелна контрола на реакциите на една личност. Веќе во тоа време, „полиграфот“ можеше да го почувствува влијанието на компјутерската технологија и нејзиното влијание во оваа техника[45].

[45] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

Првата инструментална лабораторија за откривање криминал беше инсталирана на Универзитетот во Чикаго во 1930 година, за подоцна да стане независна единица под јурисдикција на полицијата во Чикаго. Во 1938 година, сегмент за регистрација на електродермални промени беше додаден на иницијативата за детектор за лаги на Келер, што ја зголеми стапката на откривање[46].

Бидејќи во тие неколку години беше создаден полиграф многу сличен на овој, следеше влијанието на уште две многу важни техники за психофизиолошко откривање на измамата, од кои првата се однесуваше на развојот на полиграфски тестови. Бидејќи на распитот на осомничените им беа поставени одредени прашања, неопходно беше да се утврди начинот на поставување, формата и распоредот.

Во 1947 година, Џон Рид разви тест за контролни прашања поврзани со моралните аспекти на животот на осомничениот (пример за прашање може да биде „дали некогаш си направил прекршок“). Реакциите на овие прашања послужија да се споредат со реакциите на релевантните прашања, кои се однесуваат на тоа дали осомничениот сторил кривично дело.

Во 1960 година, Клиб Бекстер дополнително го модифицираше споменатиот тест и го подобри во тест за споредба на зоната, кој денес е дел од секое полиграфско испитување. Тој, исто така, предложи систем за квантификација за да се зголеми објективноста на резултатите од полиграфското испитување. Денес, техниката на поставување тестови го достигна својот врв во смисла на детална елаборација. Во литературата се спомнуваат голем број тестови, од кои најчести се тестот за врв на тензии (РОТ) и тестот за контрола на тензиите (CQT), кој комбинира релевантни и ирелевантни тестови, прашања и контролно прашање, како и варијација на овој метод: CIT - Тест за скриени информации (CIT), јапонска верзија на методот на врвен стрес.

Поентата на техниката Тест за врвна тензија (ПОТ) е неизбежно да се пристапи кон критично прашање што само виновникот може да го знае. Основата на овој метод е претпоставката дека испитаникот ќе покаже интензивна емоционална возбуда по лажен одговор на критичен факт. Недостаток на овој метод е тешкотијата да се најде

[46] Точните извештаи од тој период покажуваат дека од 2171 испитаник на Универзитетот, се покажало дека само 15 биле погрешни наоди.

критично прашање што само виновникот навистина може да го знае, и затоа може да биде погрешно ако невините луѓе го знаат овој детал од злосторството. Методот на релевантни и ирелевантни прашања (CQT) има за цел да ја намали напнатоста и да воспостави емоционална рамнотежа. Се заснова на поставување јасни прашања за околностите на работата што се истражува, заедно со други ирелевантни прашања. Во прилог на овој метод, контролно прашање и т.н прашањето за комплекси на вина, кои настојуваат да предизвикаат реакција на лагите што се очекуваат од испитаникот затоа што тој е убеден дека испитувачот не ги знае.

Всушност, тоа е опсервација на реакцијата на лажно обвинение. Тие можат грубо да се групираат според целта што сакаат да ја постигнат: тест за идентификација, тест за име, групно тестирање (за груба елиминација кога има поширок круг на осомничени), соодветен тест и тест за локација (за пронаоѓање исчезнати лица), тест за проверка на сведочењето на жртвата, тест за проверка на веродостојноста на изјавите на сведоците. Следењето на симптоматската слика може да се продолжи (се препорачува) со слушање по тестирањето. Најдобро е тоа да го направите во форма на неформален разговор. Тоа е чисто психолошка тактика - треба да го искористите моментот по тестот бидејќи погрешната личност е „потресена“ и во таа прилика може да излезат на виделина некои моменти и верзии[47].

2. Полиграфот денес

Денешниот полиграфски инструмент, кој вообичаено се користи за тестирање на полиграф, се состои од „диктафон“ кој оценува три основни индикатори: 1. пулс, 2. крвен притисок и 3. спроводливост на кожата. Повеќето испитаници денес користат компјутеризирани системи за обработка на слики. Дишењето се мери со специјална лента завиткана околу градите на субјектот, кардиоваскуларната активност се мери со манжетна за крвен притисок, а спроводливоста на кожата (дермален одговор) се мери

[47] Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

со електроди прикачени на рацете на субјектот. Се мери и протокот на крв, столицата сама по себе е сетилна, а исто така и движењето.

Научниците од Холандија и Велика Британија со децении се обидуваат да направат пробив во полето на полиграфи и полиграфски испитувања. Новиот метод не се заснова на следење на одредени делови од телото или на сето она што го наведовме во трудот, туку на целото тело воопшто. Мерното одело што го користеа содржеше 17 сензори кои регистрираа движење до 120 пати во секунда во три димензии, со 23 зглобови. Затоа, новиот метод би се состои од анализа на целото тело на субјектот со помош на одредени сензори кои би можеле да измерат што не може полиграфот користен во последните 100 години, бидејќи е ограничен. Засега сè изгледа како научна фантастика, а самата опрема е бескрајно скапа.Научниците работат на пронаоѓање на поевтина, но ефикасна, подобра варијанта на „полиграфот“ (можеби под друго име).

Слика 7. Современ полиграф

2.1. Развој на полиграфот ширум свет

Јапонија-почеток на развојот на полиграфската технологија помеѓу 1920 и 1930 година, почна да користи GSR за откривање измами, почна да прави свои полиграфски инструменти, да користи GN и CIT тестови повеќе отколку тестови со контролни

прашања. Денес имаат над 100 психофизиолошки експерти. Резултатите на полиграфот се препознаваат како доказ во јапонските судови.

Русија - почеток на развојот на полиграфската технологија во 1920 година, почна да експериментира со асоцијации со помош на зборови со цел да открие измама. Денес, Русија има две компании кои произведуваат полиграфски инструменти. Полиграфските инструменти Avex се продаваат локално и национално, додека полиграфските инструменти Inex се користат за меѓународна дистрибуција.

Кина-Почетокот на развојот на полиграфската технологија во 1940 година, Кинезите почнаа да увезуваат полиграфска технологија од САД. Тие не произведуваа компјутеризирани полиграфски инструменти до 1991 година, кога започна програмата за истражување.

Индија - почеток на развојот на полиграфската технологија во 1948 година. Почнале да користат полиграфски инструменти откако испратиле инструктор во полиграфско училиште во Америка. Тие не го препознаа полиграфот дури во 1974 година. Денес, полиграфот се препознава како доказ во индиските судови.

Израел - почеток на развојот на полиграфската технологија во 1959 година. Почнуваат да користат полиграф. Полиграфот го користи националната полиција како и тајната служба МОСАД. Денес тие имаат над 100 експерти за полиграф, како и психофизиолошки форензичари.

Јужна Кореја - почеток на развојот на полиграфската технологија во 1960 година. Се верува дека имаат 123 регистрирани психофизиолошки форензичари. Тие го направија своето единствено купување на компјутеризирани полиграфски инструменти во 1994 година.

Канада - почеток на развојот на полиграфската технологија во 1978 година. Канада го отвори своето прво полиграфско училиште во Канадскиот полициски колеџ. Канада има свој производител на компјутеризирани полиграфски инструменти, Limestone Technologies.

Денес, полиграфот е инструмент кој е сериозно прифатен на глобално ниво и ја наоѓа својата редовна употреба, како најдобро расположливо средство за проверка и проценка на кредибилитетот, меѓу 57 земји во светот кои го користат полиграфот во приватниот и владиниот сектор, на државно и индивидуално ниво. Многу земји денес користат аналогни и компјутеризирани полиграфски инструменти. Соединетите Американски Држави продолжуваат да доминираат во употребата, примената, стандардните поставки и спроведувањето на истражувања поврзани со полиграф. Сепак, многу европски земји, како и земји од Латинска Америка и Азија, полека се стигаат со САД на ова интересно и интригантно поле, кое го нарекуваме полиграф. Полиграфот не е совршен, но сепак е убедливо најдоброто достапно средство за одредување на кредибилитетот во светот.

2.2. Полиграфското тестирање како еден од начините за прибирање и проверка на искази од лица

Полиграфот, доста често можеме да го сретнеме и под називот детектор за лаги, тој не ги открива непосредно лажните одговори на испитуваните лица, туку емоциите на страв и возбуда, коишто вообичаено ги предизвикуваат лажните одговори.[48]

За да можеме да оцениме колку полиграфот е веродостојно средство за да се постави дијагноза за вината или невиноста на некое лице, односно за да ја разбереме смислата на полиграфското тестирање на обвинетиот, прво треба да ги објасниме основните поставки врз чија основа тој функционира.

Кога се испитува некое лице, не се важни само неговите одговори на поставените прашања. Треба најмногу да се земат предвид останатите реакции што тоа лице ги манифестира. Така, значи, се согледува неговото држење, дишење, мимиките, гестикулациите, интонацијата на гласот, со цел ваквото запазување да помогне во проценатa дали лицето ја зборува вистината.

[48] Z. Roso, Neka aktuelna pitanja o poligrafskqj tehnici i uslovima za njezinu primenu, ВО: Primjena poligrafske tehnike u organima umitrašnjih poslova u SFRJ, Zagreb, 1984, стр. 93.

Всушност, една логика постои одамна, а тоа е дека кога човекот лаже, тој доживува одредено возбудување поради стравот неговата лага да не биде разоткриена, а исто така и покажува психичка напнатост додека ги одговара прашањата. Таквото возбудување се забележува на тој начин што луѓето што одговараат на прашањата се збунуваат, поцрвенуваат, и несигурно одговараат на прашањата. Меѓутоа, и покрај ова, постојат луѓе коишто се повешти во лажењето и успеваат да ги контролираат успешно таквите манифестации. Токму оттука произлегува и едно од основните правила во постапката, кое предивдува непосредност на изведувашето и оцената на доказите.

2.3. Како фунционира полиграфот?

Полиграфот практично ги бележи психофизиолошките промени што настануваат кај лицето при поставувањето на прашањата. Иако постојат различни конструкции на полиграфи, повеќето од нив ги бележат промените во: дишењето, крвниот притисок, пулсот и психогалванскиот рефлекс односно електродермалната реакција. Кога лицето се полиграфира му се поставуваат прашања во една определена низа и од него се бара да одговори на прашањата со „да" или „не". Во текот на испитувањето на телото на лицето кое се [49] полиграфира прикачени се инструменти што ги бележат споменатите психофизиолошки промени, [50] а потоа полиграфистот да

[49] Еден од интересните примери е и оној познат пример од средниот век, кој говори за тоа како еден витез кога се посомневал во верноста на својата жена, повикал некој познат научник за да му помогне да го разреши прашањето што го мачело. Овој пак, ја применил следнава метода за да ја дознае вистината: и набројувал на жената повеќе машки имиња, и притоа ја држел за зглобот на раката, за да може да и го осети пулсот. При споменувањето на едно одредено име, нејзиниот пулс секогаш забрзувал, и така било откриено неверството.

[50] Полиграфот е составен од кардиограф, пневмограф и галваноограф, Преку кардиографот се следи срцевата активност на испитаникот преку скала на која може да се чита фреквенцијата која се изразува бројчано. Кога е приклучен на полиграфот, кардиографот ги регистрира падот и порастот на срцевиот ритам. Со него се следат две функции на работа на срцето: одвоена промена во срцевиот ритам помеѓу секој срцев импулс, изразен преку степенаст дијаграм, како кај ЕКГ, и другите срцеви активности, изразени преку дијаграм со обична линија. Преку добиениот кардиограм се воочува односот на дразбата и срцевата реакција, степенот на индивидуални реагирања, промената на пулсната брзина и амплитудата на пулсниот бран.

Преку пневмографот се регистрираат промените во респираторниот волумен - на вдишувањето и издишувањето, и фреквенцијата на дишење на испитаникот. Двата приклучока се стават на градите и на стомакот и се во вид на набрана гумена пневмографска цевка. Параметри кои се анализираат се големината на волуменот, односот вдишување-издишување, посебно блокадата на дишењето и потиснатото дишење.

Преку галваноографот се регистрираат промените во галванско-рефлексната активност на кожата - потењето. Приклучокот на овој дел се става на дланките или прстите на испитаникот, по што се пропушта слаба струја со спротивен поларитет и се мери отпорот на пропуштената струја. Струјата

ги интерпетира односно да даде свое мислење околу тоа дали лицето ја говори вистината или не.

Постојат повеќе видови полиграфски тестови. Такви се, на пример, експериментални тестови, идентификациони тестови, групни тестови, генерални тестови, тестови за пронаоѓање на лица, кои најчесто се спроведуваат со методот на тивок тест – кога испитаникот не одговара на прашањата, туку само ги слуша прашањата. Меѓутоа, тестови што најчесто се применуваат тоа се: методата на релевантни и ирелевантни прашања која уште се нарекува и директна метода, и тест на врвот на напнатост (РОТ или индиректна метода).

Методата на релевантни и ирелевантни прашања (директната метода) се состои од серија на релевантни прашања кои што се однесуваат на делото кое се истражува, помешани со ирелевантни прашања чија што задача е да ја олеснат напнатоста и да воспостават емоционална рамнотежа. Како дополна на оваа метода, најчесто се воведува и контролно прашање и прашање на комплексот на вина. Целата на контролните прашања е да се добие реакција од лагите на лицето кои што се очекуваат од него, затоа што лицето верува дека полиграфистот не го знае. „Комплексот на вина" прашањата пак, се такви прашања со помош на кои, се сака да се види реакцијата на лицето при лажно обвинување за некое измислено дело.

Со други зборови, контролното прашање предизвикува возбудување кога испитаникот дава лажен одговор, а потоа таа реакција се споредува со клучните прашања и со прашањето на комплексноста на вината. Лицето кое не лаже нема да покаже реакција на клучните прашања различна од реакцијата на останатите прашања. Оттука, со ваквите дополнителни прашања, се овозможува полиграфистот да добие точна престава и можност за диференцијално дијагностицирање на емоционалните реакции при различен степен на лажење и страв кај лицето.

Техниката пак на тест на врвот на напнатост, се состои од такво поставување прашања, кое подразбира неминовно приближување кон критичното прашање кое може да го познава само сторителот на делото, до дека пак лицето кое е невино не може да знае кое од низата прашања е критично, па оттука нема да предизвика ниту

полесно ќе тече односно ќе има помал отпор ако дланката е повлажна, односно потењето е поголемо.

специфични реакции на полиграфот.[51] [52]

Полиграфските испитувања се вршат во полиграфска лабораторија. Таа е звучно изолирана просторија, а на ѕидовите нема никакви предмети кои можат да го одвлечат вниманието на испитаникот. Прашањата се читаат со едноличен монотон глас.

2.4. Фактори што влијаат врз успехот на резултатите од полиграфското тестирање

Во прв ред, значајно е да се нагласи дека, иако полиграфот ги мери определните психофизиолошки реакции кај лицето, сепак тој сам по себе не дава резултат во смиела на тоа дали е лицето сторител на делото или не, односно како што вели Дамашка – полиграфот не е некаков „pushbutton evidence“ тој на ја утврдува вистината на директен начин.

Ова значи дека, од една страна физилошките промени што ги мери полиграфот, прво може да бидат како последица и на други влијание, а не само како резултат на лажењето на обвинетиот, а од друга страна пак, значењето што ќе им се даде на регистрираните психофизиолошки промени, односно токлувањето и читањето на полиграмот, практично зависат од човечки фактор, односно од умешноста на испитувачот што го спроведува полигафското тестирање.

И лошата конструкција на прашањата може да предизвика нереални специфични реакции, а промените на графиконот некогаш може да бидат и последица на мускулно движење, а кај лицата што се вознемирени поради самото испитување, како последица на задржувањето на дишењето, што може да се согледа на графиконот и кај ирелевантните прашања.

Понатаму, ако се земе предвид мислењето од полиграфското тестирање, полиграфистот не го ромира само од полигармот, туку и од однесувањето на лицето

[51] Р. Звонимир, Полиграф у криминалистици - приручник - [2. изд.] Загреб, Републички секретаријат за унутрашње послове СР XIX века италијански филозофрватске, 1987
[52] Ibid.

непосредно пред и по тестирањето, може да се појави проблем во однос на тоа што, определени однесувања се заеднички и за виновните и за невините, како на пример, лутината, дрскоста, навредеността,

Понатаму, со оглед на тоа што полиграфот ги мери психофизиолошките реакции што се јавуваат како последица на стравот од откривање, кај оние лица кој што се можеби виновни за делото, но кој го немаат тој страв, полиграфот нема да забележи промени. Постои и можноста дека определени лица се способни при полиграфирањето да се концентрираат на нешто друго и со тоа да го „измамат" полиграфот. А она пак, што е уште поопасно е, можноста понекогаш и невините лица од разни причини, на пример од самото тоа што се товарат со сомненија и обвинени] а дека се сторители на кривично дело, да покажат психофизиолошки реакции на полиграфот, па тоа да придонесе кон погрешен заклучок за вината на лицето.

Определени категории на лица не се „подобни" за полиграфирање, како што се лицата што се под деJство на алкохол или дрога, лицата под хипноза , бремените жени, децата, срцевите болни, лицата со душевна болест или заостанат душевен развој и сл., од причина што резултатите од полиграфот може да бидат под влијание на состојбата во која тие се наоѓаат.[53] [54]

Она што треба да се напомене е дека, полиграфското тестирање не го опфаќа само оној дел на поставување прашања и мерењето на промените со помош на полиграфот, туку составни делови на тестирањето се и анализата на однесувањето на лицето пред и по полиграфското тестирање, неговите реакции и манифестации пред започнувањето на тестот, или како се нарекува дополнителна метода во прилог на полиграфското тестирање. Ова има битно влијание и врз толкувањето на резултатите од полиграфот. Всушност, искуството покажува дека, не е мал бројот од лицата кои, соочени со исходот од тестирањето се поттикнати и го признаваат делото непосредно пред полиграфирањето, а некои пак признанието го даваат и веднаш по завршувањето на полиграфирањето. Или како што рекол Ричард Никсон: "Не знам дали навистина функционира полиграфот, но знам дека го преплашува секој оној што треба да биде

[53] M. WOODROW, The Truth About the Psychophysiological Detection of Deception Examination (Polygraph), 2nd Edition, 2012, Lulu Press, NY/Dublin/Chicago.
[54]Види: V. KjRTVOKAPIĆ, *kriminalistička primena poligrafa s osvrtom na praksu organa unutrašnjih poslova,* во: Primjena poligrafske tehnike u organima unutrašnjih poslova u SFRJ, Zagreb, 1984, стр. 22-31.

полиграфиран."[55]

2.5. Кога може да се употреби полиграф и каде и кој го употребува

Според Законот за полиција на Република Северна Македонија, едно од полициските овластувања е полиграфското тестирање коешто се презема со цел да се откријат сторителите на кривичното дело. Полигфското тестирање се сретнува и како детектор на лаги, се користи во строго утврдена постапка од овластени службени лица и за него мора да постои писмена согласност дадена од страна на лицето коешто е подложено на полиграфско тестирање.

Полиграфското тестирање се спроведува од страна на полиграфски експерт, којшто задолжително мора да помине соодветна обука за тоа, како и, за да може соодветно да работи и управува со полиграфската машина, мора редовно да го надградува своето знаење од областа на невропсихофизиологијата.

Најприво, полицискиот службеник има обврска да го запознае лицето коешто ќе биде тестирано со полиграф, со начинот на работа на овој уред и треба да се добие негова писмена согласност за да може врз него да се примени полиграфското тестирање. Доколку лицето, по дадената писмена согласност, изјави дека истата таа ја повлекува, полицискиот службеник има должност да го прекине применувањето на полиграфското тестирање.

На полиграфско тестирање не смее да биде подложено:

– лице под дејство на алкохол, под влијание на опојни дроги или други психотропни супстанции,

– лице кое има сериозни срцеви заболувања,

– лице во стресна состојба,

[55] Види: R.A. LEO, Police interrogation and Criminal Justice, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts-London, 2008, стр. 78.

– лице кое зема лекови за смирување,

– лице кое манифестира видливи знаци на душевна болест, заостанат душевен развој или други особено тешки душевни пречки и

– жена за време на бременост и непосредно по раѓање.

Втора глава

1. Докази и доказна постапка

Правно релевантните факти се утврдуваат со докази, така што, според Борковиќ, доказите се процедурална алатка која служи за да се добие правилна претстава за фактите што се утврдуваат. Директните докази можат директно и целосно да утврдат факт. Индиректниот доказ (индикација) е таков што определува некои други околности кои директно ќе послужат за добивање уверување за постоење на правно релевантни факти. По правило се докажуваат спорни факти и факти кои се правно релевантни, т.е. оние кои можат да влијаат на разрешувањето на нештата. Не е потребно да се докажуваат општо познати (ноторни) факти, ниту факти чие постоење законот го претпоставува (правна претпоставка - presumptio iuris), туку е дозволено да се докажува отсуството на правни претпоставки кои се побиваат. Не се докажани ниту правните правила.

Докажувањето, пак, е процесно дејствие кое се спроведува заради утврдување на правно релевантни факти. Овие факти се утврдуваат со докази - процедурални средства кои служат за да се добие правилна претстава за фактите што се утврдуваат[56].

При изведувањето на доказите, се прави разлика помеѓу формална (правна) доказна максима, каде што правната норма пропишува кои доказни средства треба да се користат за утврдување на одредени факти, од слободните доказни максими, каде што претседателот одлучува кои факти да ги земе како докажани. врз основа на совесни и внимателни проценки на секој доказ посебно, и на сите докази заедно.

Доказите во кривичната постапка може да се дефинираат како сознанија за факти утврдени во кривичната постапка, кои телото за утврдување факти ги користи кога факт не може да се утврди со сопствено набљудување, а кој извор на знаење се состои или во известување за фактите дадени на телото од лице кое дознало за релевантните факти преку сопствено набљудување (обвинет, сведок, вештак, автор на

[56] Водинелиќ, В., Криминалистика, Седмо измењено издање, Београд, 1996

документот) или во претходно техничко запишување на фактите. Употребата на докази за утврдување (знаење) на некој факт се нарекува докажување. Сведоштвата на лицата за факти утврдени во кривичната постапка, документите и снимките добиени со техничко запишување на фактите, се нарекуваат докази во потесна смисла на зборот. Заедно со индициите, тоа е доказ во најширока смисла на зборот.

Доказната постапка е еден од столбовите на судењето. Без соодветни докази за прашањата поврзани со случајот, судијата нема да може да ги најде фактите што мора да ја поткрепат јасно и внимателно образложената пресуда. Ова е клучот за да се осигура дека правото на правично судење не е загрозено.

Доказната постапка е постапка која зазема централно место. Во доказната постапка, странките ги изведуваат своите докази, и тогаш за првпат судот се запознава со содржината на тие докази. Значи, сите материјални и вербални докази предложени и од страна на тужителот и од страна на одбраната, се изведуваат во доказна постапка. Тука може да спаѓаат: документи, фотографии, видеа, аудио снимки и слично – како материјални докази, а сведоци и вештаци – како вербални докази.

Материјалните и идеалните траги, како и предметите на кривичното дело, се реликвии на дело кое било извршено во минатото и повеќе не постои. Не е важно дали се работи за материјални предмети и траги или сеќавања на луѓето - сите овие докази на судот му обезбедуваат само одредени страници и фрагменти од тој настан од минатото, дури и во нивната сума, но никогаш во целост. Спротивно на „оригиналот“ кој повеќе не постои (кривично дело), доказите се секогаш нецелосни.

Секогаш се зборува за „информациски дефицит“. Нецелосното, делумно прикажување на криминалниот настан во неговите траги води до тоа дека доказите првично не дозволуваат недвосмислени изјави на органите на кривичната постапка. Дали собраните факти се криминално релевантни, каква вредност имаат за расветлување на настаните и донесување правилна пресуда, е прашање кое не може успешно да се реши без соодветен методолошки пристап.

Како доказни средства во една кривична постапка се сметаат:

- испитувањето на обвинетиот,

- испитувањето на сведоци,
- увид и реконструкција,
- вештачење,
- снимки и електронски докази.

Во оваа глава од законот е детално обработена постапката за преземање на секое од овие доказни средства, што значи дека доказните средства се формални. Доказните средства јавниот обвинител ги спроведува во текот на претходната постапка. Некои од нив се спроведуваат, односно се преземаат непосредно од страна на јавниот обвинител, како што е испитувањето на обвинетиот и на сведоците и увидот или по претходно дадена наредба од негова страна, како што е вештачењето и реконструкцијата. Увидот може да го преземе и правосудната полиција, но само по претходно дадено овластување од страна на јавниот обвинител.

За да може успешно да се спроведат доказните средства, јавниот обвинител мора да е запознаен со околностите под коишто настанало кривичното дело за коешто се спроведува претходна постапка и тој мора да има добро формиран план за спроведување на целокупната претходна постапка. Тоа се однесува на кои докази и податоци треба да ги собере за да може да ги утврди сите факти кои му се потребни за донесување на јавнообвинителска одлука.

2. Улогата на полицијата во прибирањето докази

Полицијата има овластувања за коишто можеме да кажеме дека се дејства пропишани со закон. Ваквите дејства му овозможуваат на полицискиот службеник да ги извршува своите работни задачи. Всушност, нив можеме да ги сметаме како право и должност на полицискиот службеник за да преземе одредени активности. Правото и должноста за полицискиот службеник укажуваат на тоа тој одредени дејствија смее или мора да ги преземе исклучиво на начин и во ситуации кога тоа е пропишано со закон, односно кога законот тоа го дозволува. Во рамките на тие овластувања полицискиот службеник одредени дејствија ги презема сам или кога некое лице-граѓанин бара да преземе нешто или не.

Во случаи кога полицијата ќе прими некоја кривична пријава за кривично дело коешто по службена должност се гони, тогаш полицијата има обврска, без одлагање и во редовно работно време, да ја достави документацијата на надлежниот јавен обвинител. Ако, пак, станува збор за тоа дека е пријавено тешко кривично дело, со пропишана казна затвор најмалку четири години, тогаш полицијата има обврска веднаш да го извести надлежниот јавен обвинител усно и преку средства за комуникација.

Во некои случаи, присутно е и постои непочитување на човековите права од страна на полициските службеници, и покрај тоа што примената на полициските овластувања во кривичната постапка се засновани со законска основа. Поради тоа, поединецот се заштитува од можна злоупотреба на власта, а со други зборови му се гарантира неговиот дигнитет.

„*Општеството е должно на поединецот да му го гарантира правото на живот, слободата, заштита и забрана од мачење, нечовечно или понижувачко однесување или казнување како основни човекови права*“[57].

2.1. Начин на собирање докази од страна на полициските службеници

Врз основа на член 28 од Законот за полиција на Република Северна Македонија, уредени се полициските овластувања, и тоа се:

1) проверка и утврдување на идентитетот на лица и предмети;

2) собирање на информации;

3) повикување;

4) приведување;

[57] Мурговски Б. предмет “Полицијата и човековите права”, тема “Меѓународни и национални стандарди за улогата и структурата на полицијата во демократското општество”

5) задржување;

6) потрага по лица и предмети;

7) пренасочување, насочување или ограничување на движењето на лица и превозни средства на определен простор за нужно потребно време;

8) предупредување и наредување;

9) привремено одземање на предмети;

10) преглед или претрес на определени објекти и простории на државни органи, институции што вршат јавни овластувања и други правни лица и вид во определена нивна документација;

11) сопирање, преглед или претрес на лица, багаж и превозни средства;

12) обезбедување и преглед на местото на настанот;

13) примање на пријави;

14) јавно распишување награда;

15) снимање на јавни места;

16) собирање, обработка, анализирање, користење, оценување, пренесување, чување и бришење на податоци, како и обработка на лични податоци под услови и на начин утврдени со овој и посебен закон;

17) примена на посебни истражни мерки и прикриени извори на податоци и

18) заштита на лица опфатени согласно со прописите за заштита на сведоци.

Законот за кривична постапка во Република Македонија ги предвидува правата и должностите на полициските службеници, а се наведени од член 276 до член 281. Овие права и должности полицијата ги презема применувајќи ги своите овластувања во случај кога има сознание дека постои кривично дело.

Полициските службеници се должни да извршат проверки и активности по дознавањето за постоење на кривичното дело, со цел потврдување на истото, вршење проверки за добивање основ за сомневање кон конкретно лице што е услов за преземање на други дејствија.

Ако полицијата по дознавањето за стореното кривично дело започнала со полициските извиди, има должност без одлагање да го извести јавниот обвинител, но сепак известувањето не може да биде секогаш со иста брзина од причина што во одредени случаи полицијата треба првично самата да ги провери информациите, дали навистина постои некаков основ на сомнение дека се работи за кривично дело кое се гони по службена должност. Брзината на известувањето зависи и од тежината на кривичното дело, односно доколку се работи за лесни кривични дела известувањето може да биде и наредниот работен ден, во спротивно ако се работи за тешки кривични дела полицијата го известува надлежниот јавен обвинител веднаш.

Вршење на увид на местото на настанот

Полицијата по дознавањето дека е извршено кривично дело или настан поради што треба да се излезе на лице местото на настанот за да изврши увид, претходно ќе преземе мерки за обезбедување на местот на настанот. Местото на настанот на кое што треба да се врши увид претставува место каде е сторено кривичното дело.

Во пракса увидот на лице место го вршат полициските службеници без присуство, а по овластување на јавен обвинител кој што треба задолжително да биде известен при постоењето на потешки кривични дела. Од досегашната пракса јавниот обвинител на вршењето на увидот на лице место е присутен во случаи кога има смртни последици или настани во кои се предизвикани тешки телесни повреди и материјална штета од поголеми размери. Врз основа на извршениот увид на лице место од страна на полициските службеници се составува записник. Во прилог на записникот за извршен увид на местото на настанот се приложува документација доколку е изршено: мерење, снимање, цртање, скицирање, фотографирање или се изготвени посебни планови. Записникот иако би требало да се состави рачно на лице место, сепак полициските службеници тоа го прават во електронска форма по завршувањето на увидот во службените просотории, бидејќи на записникот треба да се потпише само

полицискиот службеник кој раководи со увидот, односно кој што го изготвува записникот.

Во ситуација кога на увидот на местото на настанот е присутен јавен обвинител, тој го изготвува записникот, додека полицискиот службеник од криминалистичката полиција кој учествува на увидот задолжително изготвува службена белешка во која го наведува се она кое што речиси треба да го содржи записникот, како и добиените информации од непосредно обавените разговори на лице место со лица сведоци во врска со настанот.

Земање отпечатоци, примерок за ДНК анализа и фотографирање

Одделот за криминалистичка техника во Министерството за внатрешни работи по поднесено барање од страна на полицискиот службеник од криминалистичката полиција: го фотографира осомниченият, зема отпечатоци од папиларните линии од прстите и дланките, зема биолошки материјал за ДНК анализа. Земените отпечатоци од папиларни линии и биолошкиот материјал за ДНК анализа се внесува во збирката на податоци на Министерството за внатрешни работи која е централна. Тие служат за вршење на споредба со трагите од папиларни линии и трагите од биолошко потекло кои се пронајдени и подигнати при вршење увид на место каде е извршено кривичното дело. За да се селектираат пронајдените траги од лице местото потребно да се направи споредба со лица, пред се со оштетените за кои постои веројатност дека можеле да дојдат во допир со тие предмети.

Посебни истражни мерки

Посебните истражни мерки со кои битно се навлегува во приватноста може да се определат само тогаш кога е веројатно дека ќе се обезбедат податоци и докази неопходни за успешно водење на кривичната постапка, кои на друг начин не можат да се соберат. Каталогот на мерките за кривичните истраги е таксативно набележан во законот за кривична постапка и не може да се менува со друг закон или подзаконски акт[58].

[58] истражна постапка –прирачник за практичари Калајџиев Бужаровска стр.31

Според Законот за кривична постапка, наведени се дванаесет посебни истражни мерки, и тие се:

• следење и снимање на телефонските и електронски комуникации;

• следење и снимање во дом, затворен или заграден простор;

• тајно следење и снимање на лица и предмети со технички средства;

• таен увид и пребарување во компјутерски систем;

• автоматско пребарување и споредување на личните податоци;

• увид во остварени телефонски и други електронски комуникации,

• симулиран откуп на предмети;

• симулирано давање и примање поткуп;

• контролирана испорака и превоз на лица и предмети;

• користење на лица со прикриен идентитет;

• отворање банкарска сметка, и

• симулирано регистрирање на правни лица.

Само за оние кривични дела за коишто е пропишана казна затвор од најмалку четири години, може да се определат посебните истражни мерки. За таквите кривични дела постои основано сомневање дека се извршени од страна на организирана група, банда или друго злосторничко здружение.[59].

Јавниот обвинител е должен да му го образложи барањето за примена на посебните истражни мерки на судијата на претходна постапка, доколку длабоко зе навлегува во приватноста на лицата, по што судијата на претходна постапка со

[59] Јовчевски Ј. Калајџиев Г. и др., (2009), "Специјалните истражни мерки во кривичното законодавство на РМ", МРКПК, бр. 2 стр. 155.

писмена наредба ги определува мерките, исто така со писмена наредба другите мерки ги определува јавниот обвинител.

Како доказ во кривичната постапка можат да се искористат: податоците, известувањата, документите и предметите прибавени со примена на посебните истражни мерки, под услови и на начин утврдени во законот за кривична постапка.

2.2. Користењето на полиграфот како начин на собирање доказен материјал

Полиграфот, доста често можеме да го сретнеме и под називот детектор за лаги, тој не ги открива непосредно лажните одговори на испитуваните лица, туку емоциите на страв и возбуда, коишто вообичаено ги предизвикуваат лажните одговори.

За да можеме да оцениме колку полиграфот е веродостојно средство за да се постави дијагноза за вината или невиноста на некое лице, односно за да ја разбереме смислата на полиграфското тестирање на обвинетиот, прво треба да ги објасниме основните поставки врз чија основа тој функционира.

Кога се испитува некое лице, не се важни само неговите одговори на поставените прашања. Треба најмногу да се земат предвид останатите реакции што тоа лице ги манифестира. Така, значи, се согледува неговото држење, дишење, мимиките, гестикулациите, интонацијата на гласот, со цел ваквото запазување да помогне во проценатa дали лицето ја зборува вистината.

Всушност, една логика постои одамна, а тоа е дека кога човекот лаже, тој доживува одредено возбудување поради стравот неговата лага да не биде разоткриена, а исто така и покажува психичка напнатост додека ги одговара прашањата. Таквото возбудување се забележува на тој начин што луѓето што одговараат на прашањата се збунуваат, поцрвенуваат, и несигурно одговараат на прашањата. Меѓутоа, и покрај ова, постојат луѓе коишто се повешти во лажењето и успеваат да ги контролираат успешно таквите манифестации. Токму оттука произлегува и едно од основните правила во постапката, кое предивдува непосредност на изведувашето и оценатa на доказите.

2.3. Вредноста на полиграфското тестирање во кривичната постапка

Денес, мислењата за вредноста на полиграфското тестирање се поделени. Од една страна, постојат лица коишто сметаат дека полиграфот не е дозволена метода во кривичната постапка, а сепак постојат и лица коишто ја одобруваат неговата примена, та дури и ја појаснуваат неопходноста од неговата примена.

Како и да е, не може да го негираме фактот дека полиграфското тестирање може многу да помогне во кривичната постапка, на пример од аспект на тоа да издвои некое осомничено лице од поширок круг на лица, а во некои случаи дури може и да не насочи на други докази во постапката.

Сосема друго прашање сега е прашањето за тоа дали полиграфот може да преставува веродостоен доказ во кривичната постапка врз основа на којшто ќе се одреди пресудата.

Оние приговори коишто се однесуваат на полиграфското тестирање како на метод на осознавање на вистинита во кривичната постапка, генерално се однесуваат на три поенти.

- полиграфот не е доволно веродостојно средство,
- полиграфистите често пати не се доволно обучени, и
- со оглед што суштината на полиграфот е регистрирање на внатрешните реакции на осомниченио, кои што се случуваат независно од неговата волја, практично се задира во неговото право на одбрана.[60]

Од аспект на тоа колку вреди и колку треба да се применува полиграфското тестирање и кое би било местото на неговите резултати во кривичната постапка, мислам дека е неопходно да се разграничи прашањето за вредноста на полиграфот, од една страна, како доказ во кривичната постапка, а од друга страна оцената на

[60]А. MAKRA, Mjesto i uloga poligrafa u kriminalistici i krivično-procesnom pravu, во: Primjena poligrafske tehnike u organima unutrašnjih poslova u SFRJ, zagreb, 1984, стр. 16-21.

вредноста на полиграфот како истражно средство, оперативно, за откривање на трагите односно други докази за делото.

Способноста полиграфскиот тест веродостојно да ја детектира лагата, или да помогне во постапката во вистинска насока, подеднакво зависи и од интерпретирашето на полиграмот, кое всушност подразбира компарирање на физиолошките реакции на т.н. релевантни прашања со одговорите на другите прашања, кои што се поставени заради споредбата, и кое што најчесто го прави полиграфистот.[61]

Така, како еден проблем од аспект на валидноста на полиграфот можеме да го наведеме тоа што, за разлика од дактилоскопията, ДНК анализата, балистичките вештачења и слично, полиграфското тестирање се уште не е изградено во наука. Доколку би постоела и наука, би постоеле и одредени воедначени правила за да може регуларно да се толкува резултатот од полиграфското тестирање. Тоа значи дека постои мала опасност дека судиите нема со доволна доза на критичност да му пријдат на мислењето на полиграфистот – лицето коешто го спроведува полиграфското тестирање, за вината на полиграфираното лице, па поради тоа не би имале ни основа за да извршат соодветна процена на веродостојноста.

Оттука, сметаме дека полиграфското тестирање не може да биде само по себе доказ во постапката, врз кој би се засновала пресудата. Но, од друга страна пак, воопшто не е проблематична или спорна неговата примена како оперативно дејствие, кое во текот на истрагите ќе го преземе полицијата меѓу останатите овластувања што и презема со цел за откривање на сторителите на кривични дела.

Всушност, тој треба да се сфати како еден вид индицијално средство. Приговорите дека полиграфот треба да се смета за забранета метода на испитувањето на обвинетиот, дури и како оперативно-криминалистичко дејствие, не ги сметаме за исправни, ниту пак издржани. Ова оттаму што, ни се чини како сосема неоправдана аргументацијата дека, е спротивно на правата на обвинетиот и неговото сослушуваше, да се бележат психофизиолошките промени што настануваат без негова волја, или пак дури и против неа. Еве зошто.

[61] National Research Council of the National Academies, The Polygraph and Lie Detection, Committee to Review the Scientific Evidence of the Polygraph, Division of Behavioral and Social Sciences and Education, The National Academies Press, Washington DC, 2003, стр. 14.

Дури и кога се работи за „класично" испитување, кое не вклучува полиграфско тестирање, веќе рековме дека испитувачот не донесува заклучок за вистинитоста на исказот на обвинетиот единствено врз основа на неговото вербално искажување. Тој, како што споменавме, воедно води сметка за невербалните и со неволеви реакции на обвинетиот. Ова значи дека и при обичното испитување се земаат во предвид манифестациите на личноста на обвинетиот кои што се независни од неговата волја или согласност. Дотолку повеќе, сигурно дека лицето кое го спроведува сослушувањето, и да сака не може да ги занемари тие манифестации и реакции на обвинетиот.

Од ова произлегува, дека при полиграфирањето се земаат во предвид истите оние реакции што лицето би можело да ги покажува, спротивно на неговата волја, и при секое друго испитување, со единствената разлика што тука се мерат со посебен инструмент, а потоа врз основа на тоа се изведуваат заклучоците за вистинитоста на дадениот исказ. Во основа истото е и кај секое друго испитување, со тоа што тука реакциите што ги манифестира обвинетиот, не се мерат, туку испитувачот ги зема предвид при одлуката дали му верува на исказот на обвинетиот.

3. Полиграфското тестирање – современи тенденции

Како што споменавме и претходно, физиолошките системи на кои се фокусира полиграфот се отчукувањата на срцето, крвниот притисок, фреквенцијата на дишење и колку човекот се поти. Лажењето, обично, е придружено со зголемување на отчукувањата на срцето и крвниот притисок, што се мери со кардиограф, зголемување на стапката на дишење, што се мери со пневмограф и зголемување на потењето, што се мери со промената на електричниот отпор на кожата поради зголемување на електролитите кои се наоѓаат во потта.

Бидејќи овие физиолошки знаци можат да придружуваат други физички состојби како што се болест, алкохол, употреба на дрога или ингестија на одредени лекови, полиграфските испитувања може да бидат неубедливи.

Основните прашања се поставуваат за време на сите полиграфски испити со цел

да се елиминираат сите постоечки покачени физиолошки знаци. Резултатите од полиграфското испитување не се судски прифатливи бидејќи судот ги смета за фундаментално неверодостојни и постои страв дека поротниците, без прашање, ќе веруваат во сите резултати од полиграф.

Меѓутоа, полиграфите може да се поднесат на суд доколку двете страни се согласат за неговата важност.

Современиот полиграф во својот состав вклучува

-пневмограф

-галванограф

-кардиограф

Со пневмографот се следат промените во респираторниот волумен (односот на вдишување и издишување) и фреквенцијата на дишење на испитаникот. Се стават два приклучоци еден на стомакот и другиот на градите,а се во вид на набрана гумена пневмографска цевка. Параметрите кои се анализираат се големината на волуменот,односот вдишување-издишување, посебно интересната блокада на дишењето и потиснатотодишење,кои на пневмографот се регистрираат како степенесто назабена парабола.

Со галванографот се регистрираат промените во галванско-рефлексната активност на кожата односно потењето. Приклучокот на овој дел се клава на дланките или прстите на испитаникот, со што се пропушта слаба струја со спротивен поларитет и се мери отпорот на пропуштената струја.Струјата полесно ќе течи(ќе има помал отпор) ако дланката е повлажна,односно потењето е поголемо Преку кардиографот се следи срцевата активност на испитаникот преку скала на која може да се чита фреквенцијата која се изразува бројчено. Кога е приклучен на полиграфот, кардиографот ги регистрира падот и порастот на срцевиот ритам. Со него се следат две функции на работа на срцето: одвоена промена во срцевиот ритам помеѓу секој срцев импулс, изразен преку степенаст дијаграм (како кај ЕКГ) и другите срцеви активности, изразени преку дијаграм со обична линија. Преку добиениот кардиограм се воочува

односот на дразбата и срцевата реакција, степенот на поединечни реагирања, промената на пулсната брзина и амплитудата на пулсниот бран.

Пред да преминеме на современата примена на полиграфот денес, да споменеме дека во минатото полиграфите имале поголем број на составни делови како што биле ергографот (за мерење на тресењето на рацете и телото), плетизмографот(го следело правилноста на протокот), оксимографот (во голема мера сличен на галванографот) и други сите овие додатоци се исклучени од употреба поради нивни недостатоци

Методи на извршување

Полиграфот помога да се забрзаат признанијата и убедувања, но неговата употреба е контроверзна и во јавните и во академските кругови поради загриженост за валидноста. Дали полиграфот е точен во разликувањето на виновникот од невиниот? Одговорот зависи од повеќе фактори. За да го истражиме ова прашање, прво да ја разгледаме теоријата и методи на форензичка полиграфија.

Метод CQT

Точноста на полиграфот делумно зависи од тоа како се мери вината. Класичната полиграф развиен во првиот дел на 20 век се потпира на таканаречената прашање за споредба.Техника (CQT), во која се снимаат физиолошки сигнали додека субјектот одговара на релевантни прашања за криминалот (на пр. „Дали ја ограбивте куќата на Џон До?“) се споредуваат со оние снимени додека субјектот одговара на прашања слични, но не специфични за предметното кривично дело (на пр., „Дали некогаш земете нешто што не ви припаѓа?“). Посилни физиолошки реакции (забрзување на пулсот, спроводливост на кожата и забрзано дишење) на прашањата поврзани со криминалот отколку на контролните прашањата се оценуваат како докази за вина; за разлика од нив, зголемени одговори на контролните прашања во споредба со прашањата поврзани со криминалот се претпоставува дека сугерираат невиност.

CQT методот се користи во повеќето полиграфски тестови за спроведување на законот, и е клучен во решавањето безброј случаи на криминал од неговото основање.Централната претпоставка зад методот CQT полиграф е дека кога лажеме, нашите телесни сигнали се различни од тоа како изгледаат кога ја кажуваме вистината.

Меѓутоа, во реалноста постои малку докази за посебна физиолошка активност поврзана со лажењето.Кога се невини субјектите се разликуваат во нивните модели на физиолошки одговор, тоа во најдобар случај може да се припише на ефекти секундарно на самата измама, како стрес или анксиозност. Како што може да се замисли, не мора да бидеш виновни да се чувствуваат вознемирени при испрашување.

Метод CIT

На Тест за скриени информации (CIT), познат како Тест на знаење за виновникот,има за цел да тестира дали луѓето препознаваат детали поврзани со криминалот (наречени „индиции“) меѓу неколкуте опции што го одвлекуваат вниманието. Тестот се потпира на реактивното внимание и неговите биолошки карактеристики: најчесто намален пулс,зголемена спроводливост на кожата, намалена стапка на дишење и промена во кортикалната активност кај електроенцефалограм (ЕЕГ) познат како P300. Овие одговори се јавуваат кај испитаниците по кое било важно прашање, но тие се преувеличуваат кога деталите од тие прашања се лично релевантни.На пример, осомниченият бил доволно лично вклучен во кражба за да знае дека е украдена бурма. Ако ова лице биде испитувано на полиграф, веројатно ќе покажуваа посилни физиолошки одговори на прашањето дали украденият предмет е венчален прстен во споредба со другите прашања дали се украдени ѓердан, паричник или лаптоп компјутер.

Во меѓувреме, невин човек не можи да прави разлика помеѓу прашања и прашања што го оттргнуваат вниманието, така што нивните физиолошки реакции на сите инструкции треба да бидат во суштина исто Иако се користи поретко и во помалку земји CIT е добро поддржан во експериментално истражување, со студии кои покажуваат 88 до 100 проценти точност во откривањето на вината и просечни лажно позитивни стапки (т.е. ризик од лажно вмешаност на невин субјект). Осомничените можат да се обучуваат себеси да измамат полиграф за да произведе резултати што сугерираат невиност. Брзото пребарување на Google за „залажување полиграф“ повлекува различни стратегии,вклучувајќи обука за фидбек, вежби за дишење, самонанесена болка и хипноза

Резултати од полиграфското испитување

Резултатите од полиграфските испитувања имаат мала вредност за научните кругови. Податоците од минатиот век говорат дека околу 75% од толкувањата (анализата на графиконите) се точни, а во 25% се пронајдени субјективни проценки на испитувачот. Според тоа, степенот на точност на толкувањето на полиграмите зависи во голем процент од искуството на испитувачот, неговата вештина и знаење, како и општата ментална и емоционална стабилност на испитаникот.

Според извештаите на ФБИ од јуни 1980 година, различни институции ја испитувале прецизноста на полиграфот:

-Универзитетот во Јута - 89,7%

-Темпл Универзитетот, во студија спроведена за американската армија - 92,4%

-Универзитетот Стенфорд - 96,2%

-Универзитетот Гофт во Индија-90,0%

-Универзитетот Британска Колумбија - 96,0%

-Јаголскиот Универзитет во Полска - 95,0%

Испитувањата од 1997 покажуваат точност од 61%, а од 1998 година Врховниот суд на САД не прифаќа за релевантни какви било информации добиени со полиграфско испитување.Во 2005, Апелациониот суд на САД престана да ги смета за валидни податоците добиени со полиграфски испитувања, со објаснување дека тие покажуваат дека голем процент неточност.

Постапка за тестирање на полиграф

Пред започнување на тестирањето испитувачот ги разгледува сите доставени докази, алиби (исказот што го дал) во одредени случаеви дозволено е и претходно посета на местото на настанот се со цел забележување на одредени околности кои се значајни за тестирањето.Како и претходно консултирање со органот што барал тоа лице да се тестира на полиграф.Пред започнување на тестирањето испитаникот се прашува што знае за делото,доколку му се познати одредени околности кои се тие и од

каде му се познати.Додека се води тој разговор се проверува и алибито на испитаникот.

За време на разговорот и испитувањето битно е да се внимава на моралните принципи да се сочува угледот,достоинството на испитаникот да не се прекршат правата што ги има според правните акти.На испитаникот му се обраќаат на јазик што го знае со едноличен јасен и разбирлив начин.Му ја соопштуваат причината зошто се бара да биди тестиран на полиграф,како и начинот и постапката на како ќе се извршува тестирањето.Тестирањето е доброволно со што доколку се согласи испитаникот да биди испитуван на полиграф потпишува писмена согласност.

Образецот ги содржи следните податоци:

- име и презиме на лицето на кое ќе се врши полиграфско тестирање;

- место за наведување на кривичното дело за кое ќе се врши полиграфското тестирање;

- датум и место каде што е дадена согласноста за полиграфско тестирање и

- место за своерачен потпис на давателот на согласноста.

Полиграфското тестирање се врши од страна на криминалистичко технички испитувања и вештачење во Министерството за внатрешни работи.Со претходно доставено барање од страна на Јавните обвинителства и Судовите ,барањето се доставува до Министерство за внатрешни работи до организациската единица за криминалистичко технички испитувања и вештачење.

Образецот на барање ги содржи следниве податоци

- назив на организациската единица до која се доставува барањето;

- место за внесување на податоци за лицето, односно лицата за кои се бара да се изврши

полигафско тестирање;

- место за краток опис на кривичното дело, датумот и местото на неговото

извршување;

- место за краток опис на настанот;

- опис на службениот материјал кој се испраќа во прилог на барањето;

- име, презиме и контакт телефон на изработувачот на барањето;

- име и презиме на контролорот;

- име и презиме на одобрувачот;

- место за потпис на раководното лице на надлежната организациска единица;

Во прилог на барањето се доставува исто така и

- записник за земање на кривична пријава;

- поднесената кривична пријава против непознат сторител;

- записник за пронајдени траги и предмети;

- фото-албум, скици, и видео записи

- друг службен материјал во врска со кривичното дело

Откако наткратко ја опишавме работата на полиграфот од аспект на неговите елементи што ги содржи, методите што се користат при тестирањето, како и самата постапка на полиграфското тестирање, сега се осврнуваме на неговата примена денес, во современи услови.

Денес, полиграфот, освен што се применува во полициските истраги во постапките за откривање на кривични дели и злосторници, можеме слободно да кажеме дека полиграфското тестирање наоѓа се почеста примена и во други области.

Се почесто професионални услуги за полигарфски тестирања нудат и приватни фирми, детективски агенции, и слично.

Детективските агенции низ светот имаат долгогодишно искуство во областа на полиграфот, и нудат полиграфски тестирање на лица доколку биле жртва на измама, деловна или приватна. Денес низ светот развиен и усовршен е широк спектар на различни варијанти и варијации на полиграфски услуги и што е уште поважно, усовршен е начинот на кој се нуди полигарфското тестирање на клиентите, со акцент на деликатни и интимни случаи.

На физички и на правни лица може да им се помогне да докажат измами од различни видови. Со полигаф може да се врши и деловно тестирање поврзано со внатрешни истраги во компаниите. Може да се решат деловни проблеми и измами, бизнис измами, утврдување на вистината и проверка на изјави, кражби во компании, меѓучовечки односи и слично.

Сепак, како и во полициските истраги, така и кај детективите, кога се користи полиграфот постојат одредени правила поткрепени со законска основа, според кои полиграфското испитување не може да се спроведе кај:

1) лице кое е под дејство на алкохол, наркотици или други психоактивни супстанци;

2) лице кое има сериозни срцеви заболувања или респираторни нарушувања;

3) лице во состојба на екстремен стрес;

4) лице под дејство на средства за смирување;

5) лице кое покажува видливи знаци на душевна болест, привремено душевно растројство или е во друга здравствена состојба што го спречува прегледот;

6) лице кое чувствува силна физичка болка;

7) бремени жени и мајки;

8) лице кое не наполнило 14 години;

9) лице кое страда од епилепсија.

Полиграфските испитувања насекаде во светот се спроведуваат исклучиво на доброволна основа, никој во никој случај не може да биде принуден да подлежи на полиграфско тестирање против своја волја. Одлуката за тестирање на лице на полиграф мора да се донесе исклучиво по волја. На лицето што се тестира мора да му бидат претставени сите факти поврзани со процесот на полиграфско тестирање пред лицето прво усно да се согласи да биде тестирано, а потоа да го потврди тоа со свој потпис на документот за согласност за полиграфското испитување. Лицето мора да биде со здрав разум и чиста свест, а не смее да биде под присила, без закани и заплашувања, без никакви ветувања и целосно и свесно да прифатиме да бидеме тестирани на полиграф.

Лицето што се тестира мора да биде информирано дека резултатите од полиграфскиот тест може да бидат неповолни за него. Лицето мора да биде информирано дека резултатите од тестот, вклучително и полиграмите, се деловна тајна, дека записот ќе се чува во сеф, дека нема да биде презентиран на никого и дека правењето копии и понатамошна дистрибуција не е дозволено. Лицето мора да биде информирано дека му е гарантирана апсолутна дискреција и анонимност.

Исто така, мора да и се објасни на личноста дека целиот процес може да биде стресен и емоционално вознемирувачки. Лицето е слободно да го прифати или одбие полиграфскиот тест. Едно лице е слободно да се повлече од тестирањето и да го прекине тестирањето во секое време и од која било причина или без никаква причина.

Доколку се исполнети сите горенаведени услови, лицето мора усно да изјави дека нема ништо против полиграфското тестирање, потоа да изјави дека се согласува да се подложи на полиграфско тестирање и да го потврди со свој потпис на формуларот за полиграфско испитување, со присуство на сведок.

Испитувачот на полиграф ќе изврши подготвителен тест за да утврди дали сè е во ред со инструментот, како и да утврди дали лицето има нормални реакции. Доколку

постои сомневање или ако полиграфскиот испитувач смета дека има потреба од тоа, полиграфскиот испитувач може, со доброволна согласност на испитаникот, да земе примерок од урина за анализа за да утврди присуство на психоактивни супстанции кои можат да ја променат психофизичка состојба и да влијаат на психофизиолошките реакции, и на тој начин автоматски тоа да го направи лицето несоодветно за спроведување на валиден полиграфски тест.

Испитувачот на полиграф е обврзан да спроведе најмалку три главни тестови на испитаникот, не сметајќи го подготвителниот тест, како што е пропишано со правилата на Светската полиграфска асоцијација. Доколку е потребно, испитувачот може да спроведе најмногу два дополнителни теста, но не повеќе од вкупно пет главни тестови, не сметајќи го подготвителниот тест. Резултатите од полиграфскиот преглед ќе бидат усно соопштени на испитаникот и клиентот веднаш по завршувањето на тестирањето.

Во однос на писмениот извештај за полиграфско тестирање, информациите од писмениот извештај не смеат да се копираат или менуваат во каква било форма без јасна индикација дека се направени промени во однос на оригиналниот документ. Писмениот извештај од полиграфскиот преглед, неговата форма и содржина се сметаат за деловна тајна. Писмениот извештај од полиграфскиот тест не може да се пренесе на друго лице без писмено одобрение од лицето кое е подложено на полиграфско тестирање, како и без писмена дозвола од испитувачот на полиграф. Секое неовластено откривање на друго лице без дозвола на двете страни е предмет на кривична одговорност и ќе се смета за оддавање на деловна тајна, што ги повлекува сите правни и правни последици.

Без разлика каде се применува полиграфското тестирање, сите законски мерки мора да бидат преземени исклучиво за заштита на идентитетот на лицата, заштита на деловните интереси, заштита на приватноста, и заштита на принципите на дискреција и анонимност, интимност, лични и доверливи информации и заштита на личните интереси.

Секој испитаник мора да биде третиран на професионален и љубезен начин.

Ниту една пресуда или мислење не смее да биде објавено без оптимална

количина на податоци собрани за време на тестот. Податоците собрани за време на испитувањето мора да ги исполнуваат основните стандарди и барања прифатени и дефинирани од Светската полиграфска асоцијација.

Секој предмет што е подложен на полиграфско испитување мора да биде исклучиво на доброволна основа, што се потврдува со писмен потпис на полиграфскиот образец.

Секој испитаник има право на пост-интервју, односно интервју по тестот, во кое испитувачот е должен да објасни одредени реакции доколку тие се појавиле на полиграфот. Ова правило не се применува во ситуации кога судот изјавил дека нема потреба од интервју по полиграфски тест.

Испитувачот не смее да прифати пари или какви било подароци кои имаат за цел да влијаат на конечниот наод и мислење на испитувачот.

Испитувачот не смее да го изврши полиграфскиот тест доколку испитаникот не е во соодветна физичка, ментална и емоционална состојба.

Испитувачот не смее да спроведе полиграфски тест доколку постои основано сомневање дека тоа може да доведе до попречување на законот.

Испитувачот мора да објави наод и мислење врз основа на своите знаења и способности. Забрането е објавување невистинити наоди и мислења, како и пласирање информации со цел дезинформација.

Сите информации, приказни, објаснувања и знаења што ги добива испитувачот за време на полиграфското испитување се сметаат за деловна тајна и не смеат да бидат откриени од испитувачот на секој кој нема право да има пристап до овој вид чувствителни информации.

Испитувачот не смее да поставува прашања засновани на религиозни, сексуални или политички убедувања или прашања кои бараат одговори врз основа на религиозни, сексуални или политички убедувања.

Освен што полиграфските тестирања се вршат во детективската област, денес се

поголем број вакви испитувања се прават и во внатрешноста на големите компании.

Големите компании бележат зголемување на бројот на извршени услуги на полиграфот и генерално се забележува зголемување на популарноста на полиграфот во деловниот сектор. Тестирањето со полиграф се користи превентивно, но се користи и како средство за решавање на веќе постоечки деловен проблем. Во најразвиените земји во светот, употребата на полиграфи во деловниот сектор е практика и стандард. Полиграфот се користи како помош при изборот на кандидати за вработување, но е и корисна алатка за решавање на внатрешни конфликти и скандали во компаниите. Благодарение на работата на полиграфот, многу компании досега успеаја да избегнат големи загуби и разни видови штети, а полиграфот исто така се покажа како ефикасна алатка за елиминирање на вработените лица кои намерно и нанеле штета на компанијата.

- Полиграфски тестирања најчесто се применуваат во следниве случаи:
- Скрининг претвработување
- Случаи на решавање на внатрешни конфликти
- Внатрешна кражба
- Услуги за спречување на финансиски загуби
- Определување на минатото и cv
- Скрининг и подредување на кандидати за вработување
- Деловни измами
- Лажно побарување за осигурување
- Утврдување на историјата на девиијантни и нелегални форми на однесување
- Некоилно однесување на вработените
- Мобинг и сексуално вознемирување
- Индустриска шпионажа
- Корупција

Кој најчесто користи полиграф?

Приватни детективи, детективски агенции, адвокатски канцеларии, правни лица, физички лица, фирми, како и други полиграфски испитувачи. Сите горенаведени типови на профили може да имаат потреба од примена на полигарсфко тестирање. Но, владините претставници се неприкосновени победници на ова рангирање. Тие ги користат придобивките од полиграфите за да утврдат дали некој ја кажува вистината на суд или не. Полиграфот има ниво на точност и прецизност до 97%, а додека некои го сметаат за екстремно високо ниво на точност и прецизност, поради преостанатите 3% судовите ширум светот не дозволуваат употреба на полиграф во кривичните спорови. Ова е сосема разбирливо гледиште од правен аспект, бидејќи обезбедува само лица кои без сомнение се виновни да бидат осудени и казнети на суд. За жал, 3% се брои како доволно за сомнеж. Ако се ставите макар и еден невин во затвор, тоа е голема трагедија, неправда и колапс на правниот систем. Иако во кривичната парница, според криивчната постапка законски полиграфскиот резултат не се смета за доказно средство, докажано е дека може да биде исклучително корисен во предистражната постапка. Полиграфот не е совршен, но сепак е убедливо најдоброто средство за одредување на кредибилитетот во светот.

Употребата на полиграфи може да послужи за неколку цели. Главната цел на користење на полиграф е да се процени кредибилитетот на лицето што се тестира. Со помош на полиграф може да се утврди дали изјавата на одредено лице е вистинита или неточна, односно дали тоа лице крие нешто или не, дали тоа лице има директни, индиректни врски или има одредени сознанија за извршување на одредено дело или не.

Судот може во одредени случаи да нареди да се изврши полиграфско испитување, а во тој случај се ангажира квалификуван полиграфски испитувач кој е вештак и сведочи во судот, при што го кажува и брани своето мислење. Полиграфот е исклучително популарен и во армијата, каде што се користи за проценување на одредени луѓе, како и за одредување на минатото на луѓето. Полиграфот е широко користен во полицијата и другите разузнавачки структури. При аплицирање за работа во полиција, а особено на чувствителни позиции во разузнавачките структури, кандидатот мора да помине полиграфски преглед за да се провери минатото на кандидатот, неговата склоност кон одредени девијантни однесувања, склоноста кон

законски казниво и неприфатливо однесување, потоа склоноста на кандидатот за употреба на алкохол и наркотици, склоност кон лажење и прикривање, како и создавање психолошки профил на личноста и одредување идни модели на однесување.

Во Соединетите Американски Држави, полиграфот се користи како средство за контрола во програмата за условна казна и ослободување на осудените педофили и сексуални предатори. Полиграфот се користи за да се утврди кои криминалци се подготвени да се ресоцијализираат во слободно општество, а кои мора да се вратат во изолација или да останат во изолација до крајот на казната. Така, полиграфот е инкорпориран во општеството до тој степен што индиректно одлучува за човечките судбини и општо за безбедноста на општеството. Уште еден во низата факти кои говорат во прилог на валидноста на примената на полиграфите.

Полиграфот доживеа зголемена популарност и во Европа, каде што употребата на полиграфи постојано се зголемува. Разновидноста на услуги и широкиот опсег на прием што го обезбедува полиграфот им овозможува на корисниците на услугите да стекнат знаење поврзано со речиси сè што им е потребно. Најпопуларната употреба на полиграфи во Европа е во приватни случаи и е поврзана со меѓучовечки односи, како и со внатрешна кражба во бизнис секторот.

Услугите за полиграф често ги бараат големите компании кога решаваат конфликти во фирмата, или, слично на војската и полицијата, тие користат полиграф при изборот на кандидати за вработување и проверка на историјата, минатото и кредибилитетот на кандидатот.

Од витално значење е агенцијата за испитување на полиграф да биде сертифицирана и акредитирана, а нејзиниот персонал да биде соодветно едуциран и обучен според стандардите акредитирани од еминентни полиграфски здруженија. Испитувачот на полиграф ја игра најважната улога во секој полиграфски тест и затоа е важно испитувачот да биде способен и искусен квалификуван професионалец.

Методи и основи за модерен полиграф

Преглед на некои од идеите и теориите што ги користиме денес

Џон Рид (1953), американски адвокат кој подоцна се приклучил на полицијата во Чикаго, придонесе за понатамошниот развој на контролните прашања, разви уред за откривање контрамерки и е автор на неколку книги за откривање полиграф и измама, како и техники за испрашување. интервјуа и испитувања како и полиграфски формат.

Stolting Model Deceptograph 22500 (1955), инструмент кој започна со примена во војската на Соединетите Држави, е познат како најраспространет и најкористен полиграфски инструмент во светот.

Клајв Бекстер (1961), Американец кој остави голем белег во светот на полиграфијата, разви полиграфска програма за ЦИА, разви многу концепти потврдени со независни студии и разви и предаваше во школата за полиграф Бекстер во Сан Диего, Калифорнија. Тој го разви ZC тестот, креираше SYM прашања, SR прашања, го разви концептот за временска лента, го разви концептот на слепо бодување и верификација, го разви концептот на психолошки сет, точка на анализа, како и концептот на антиклимакс и супер дампинг. Теориите на Бекстер и денес се широко користени. Тој развил скала за бодување со 7 позиции, а исто така правел експерименти со растенија поврзувајќи ги со полиграф и експериментирајќи со тоа како и на кој начин растенијата реагираат и испуштаат електричен удар кога се под стрес.

Техника Да-Не (1965), техника за тестирање првпат воведена од Мортон Синкс, техника во која испитувачот го поставува секое прашање двапати. Утврдено е дека е помалку точна од техниката со контролни прашања.

Ричард Артур (1966), директор на школата за полиграф Бекстер во Сан Диего, користел клинички пристап кон полиграфот, експериментирал со GSR во рачен и автоматски режим и открил дека нема значајна разлика во квалитетот помеѓу двата начини на собирање податоци. Тој ја разви уметност II, односно техниката на обележување на почетокот и крајот на контролираниот стимул, го основа „научното списание за полиграф“, најстарата јавна публикација во која се споменува полиграфот.

Монитор за емоционален стрес-Stolting 22600 (1966) -помал инструмент, полесен и не бара 30 минути загревање пред употреба, како претходната верзија.

Modle Killer од серијата Paceseter 6308 (1967) - инструмент кој има можност да се претвори од фиксен во преносliв модел, чинеше 1325 долари.

Д-р Вилијам Јенки (1968), професор на Колеџот Делта, се залагаше за компјутеризација на полиграфот за подобро квантифицирање на полиграфот.

Lafayette Model 76056 (1972) - Lafayette Instrument Company, Индијана, го произведе првиот полиграфски инструмент кој користи дупликат нумографи, по цена од 2.148 долари.

Гласовен анализатор на стрес (1973) - инструмент произведен како дополнително средство за идентификација на измама. Тоа не се покажа како прецизно и валидно. Јапонската полиција спроведе студија за тонот, интензитетот и должината на гласот, тие заклучија дека шансите за заклучок во најдобар случај се 50%. Во 1996 година, Институтот за полиграф на Министерството за одбрана издаде изјава дека VSA не е валиден метод за откривање измама.

Д-р Џејмс Ален Мејт (1974), лице кое има спроведено бројни полиграфски студии, „квадризон“, „графика на шаблоните“, напиша книги за форензичка психофизиологија, како да се користи полиграф, вештачење и вкрстено испитување на форензички психофизиолози.

Stolting Poliskrab (1974) - првиот полиграфски инструмент кој беше целосно електронски.

Stolting Ultrascribe (1979) - замена за инструментот Polyscreen, имаше можност графички да ја прикажува работата на срцето, додека кардио каналите и нумографите можеа да се прилагодуваат по желба.

Техника за директно и наложено лажење (1983-1987) - техника за тестирање развиена од д-р Дејвид Рескин, лицето што се испитува е наложено да лежи на контролни прашања, според бројни студии валидноста и нивото на точност на

техниката на директно и наложено лажење е понизок отколку во техниката со контролни прашања.

EPPA - акт за употреба на полиграфи донесен од американската влада, подетално ја опишува и регулира заштитата на работниците и вработените, напуштајќи го концептот и можностите за скенирање, скрининг и избор на работници во приватниот сектор со помош на полиграфи. На приватниот сектор му е дозволено да користи полиграф за решавање на конкретни и конкретни случаи на деловни прекршоци и идентификување на загубите во компаниите кои работат во приватниот сектор. Чинот резултираше со силен удар за полиграфот и за светот на полиграфот воопшто.

Poliskor (1989) - првиот компјутеризиран полиграфски алгоритам за оценување и евалуација. Развиено од Универзитетот Џон Хопкинс со помош на податоци добиени од тестовите спроведени од Axiton Systems. Оттогаш се појавија Identifi, OSS 2 и 3, Whitestar, Stolting алгоритам и други системи за компјутеризирана проценка на податоци.

Daubert vs Maerl Doe Pharmaceutical Company - тужба во САД која била важна за примена на полиграфи. Пресудата во овој судски процес им овозможи на судовите поголема дискреција при одлучувањето за валидноста на доказите. Случајот ја отвори вратата да се оцени статусот на полиграфот како доказ. Не е применет во државните судови. Веројатно од страв дека полиграфот може да влијае на одлуката на жирито.

УПОТРЕБА НА ПОЛИГРАФОТ ВО СВЕТОТ ДЕНЕС

Полиграфот е денес алатка која е сериозно прифатена во светот и нејзината редовна употреба, како најдобро расположливо средство за проверка и проценка на кредибилитетот, ја наоѓа меѓу 57 земји кои го користат полиграфот во приватниот и владиниот сектор, национален и индивидуален. Специјализираниот полиграфски тест наречен CIT тест е официјален доказ во судот во Јапонија, Индија, американската сојузна држава Ново Мексико, како и во Унгарија, така што поединците се осудени во судски постапки врз основа на CIT полиграфскиот тест, кој има точност на 99,94%.

Бројот на држави кои признаваат полиграф како доказ во судот полека, но сигурно се зголемува. Повеќето земји денес користат аналогни и компјутеризирани полиграфски инструменти. Соединетите Американски Држави продолжуваат да доминираат во употребата, примената, стандардните поставки и спроведувањето на истражувања поврзани со полиграф. Сепак, многу европски земји, како и земји од Латинска Америка и Азија, полека се стигаат со САД во ова интересно и интригантно поле, кое го нарекуваме полиграф. Полиграфот не е совршен, но сепак е убедливо најдоброто достапно средство за одредување на кредибилитетот во светот.

Полиграф (детектор за лаги) е инструмент кој графички регистрира неколку емоционални, автономни промени во телото на лицето што се испитува. Полиграфот ги регистрира симптомите кои настануваат како последица на промени во внатрешните функции на организмот. Полиграфот дава одговор на даден стимул кој не е под контрола на централниот нервен систем. Полиграфот (детектор за лаги) го мери интензитетот на емоциите врз основа на следење на промените во дишењето, пулсот, крвниот притисок. Го мери и електричниот отпор на кожата додека лицето одговара на поставените прашања. Важно е да се нагласи дека е речиси невозможно да се измами полиграфот. Ова произлегува од едноставниот физиолошки факт дека е невозможно да се контролираат сите четири параметри кои се испитуваат одеднаш.

Полиграфот (детектор за лаги) како уред е идеална алатка во многу ситуации кои бараат итни и прецизни одговори. Полиграфскиот тест помага да се намали процесот на донесување одлуки на најкраток можен временски период. Полиграфот е напреден инструмент кој точно ги евидентира сите промени во крвниот притисок, пулсот, дишењето и психогалванскиот рефлекс на испитаниците. Промените во физиолошките реакции кои настануваат при полиграфското испитување остануваат евидентирани на полиграмот, кој го толкуваат специјално едуцирани и обучени лица - полиграф испитувачи.

Полиграфот како инструмент не открива директно лага, туку ги детектира емоционалните реакции на испитаниците. Полиграфското испитување во основа е испровоцирана психолошка ситуација во која испитаникот се доведува со поставување на однапред подготвени прашања. Полиграфот (детектор за лаги) регистрира одредени афективни состојби кои се јавуваат при давање лажен одговор на прашања. При

полиграфското испитување, на полиграмот истовремено се регистрираат и се следат емоционалните промени. Конечно, нивниот интензитет се оценува како последица на одговарање на прашањата поставени во тестот. Лажењето е поврзано со комплексот на страв од откривање, поради што има силни физиолошки промени предизвикани од силна емоционална состојба.

Денес, техниката на поставување тестови го достигна својот врв во смисла на детална елаборација. Постојат голем број на тестови, од кои најчести се Тестот за врв на тензија (РОТ) и Тестот за контролно прашање (CQT). CQT тестот комбинира низа релевантни и ирелевантни прашања и контролно прашање.

Методот што најчесто го применуваме е тестот на релевантни и ирелевантни прашања (CQT). Овој метод се заснова на поставување јасни прашања за околностите на работата што се истражува, заедно со други ирелевантни прашања. Вештината на испитувачот, искуството и изборот на метод се од најголема важност за успехот на тестот. За точни резултати, најважно е доброто толкување на полиграмите. Ова бара од испитувачот искуство со познавање на психологија и физиологија.

За успешно полиграфско тестирање, кое во 97% од случаите е веродостојно, клучна е стручноста и искуството на испитувачот на полиграфот.

Во зависност од тоа колку е тежок проблемот, детекторот за лаги може да потрае и до 2 часа. Обично ќе бидат предложени до 10 прашања, од кои 2 до 3 се однесуваат конкретно на прашањето што го предизвикало проблемот. Прашањата предложени при приватното испитување на детекторот за лаги се дизајнирани да ги откријат фактите. Обично, не е препорачливо да се поставуваат прашања кои се однесуваат на она што лицето верува или кое е неговото мислење за одредено прашање.

Останатите се прашања што треба да ги постави испитувачот заради професионалната метрика и однесување при градењето на профилот на субјектот. По добивањето на писмена согласност од испитаникот, полиграфскиот испитувач накратко го запознава лицето со работата на апаратот и дури потоа започнува тестирањето. Испитаникот е поврзан со апарат кој точно ги регистрира и мери

промените во физиолошките реакции и му е наложено да одговори на прашањата кратко со „Да“ и „Не“. Прашањата се подготвуваат пред тестот, според одредени методи. Врз основа на интервјуто со лицето кое се тестира, се составуваат прашања кои се поврзани со спецификите на конкретниот случај и личноста на испитаникот.

По завршувањето на тестирањето, Извештајот за извршениот полиграфски преглед се составува во писмена форма. Извештајот се состои од наоди кои укажуваат на индикатори за поединечни прашања, мислења и евалуација на испитите.

Мора да се има предвид дека принципот на доброволност е неприкосновен. Доброволната согласност на испитаниците може да се постигне со адекватен пристап и добро објаснување зошто тие треба да се тестираат. Во исто време, согласноста е под влијание на принципот на работа и техниките на полиграфско тестирање. Согласноста под присила, уцена, заплашување и слично е апсолутно неприфатлива.

По правило, невините осомничени се согласуваат на полиграфски тест бидејќи веруваат дека брзо ќе ја докажат својата невиност. Лицето кое е виновно се согласува да биде тестирано бидејќи верува дека одбивањето да биде тестирано ќе се толкува како индикација за вина.

Со цел да се усогласи со принципот на доброволност, Записникот за тестирање на полиграф содржи и изјава за доброволна согласност за тестирање со полиграф. Доколку лицето не ја потпише изјавата за доброволна согласност на тестот, нема да биде подложено на полиграфско испитување.

Во која било фаза, испитаникот може да се откаже од понатамошното полиграфско тестирање за време на испитувањето доколку изјави дека ја повлекува писмената согласност што ја дал претходно.

УПОТРЕБА НА ПОЛИГРАФОТ ВО МАКЕДОНИЈА ДЕНЕС

Полиграфското тестирање, се користи и во земјава, бидејќи неговата примарна намена е да се утврди вистината кај секој испитаник што ќе прифати да направи полиграфско тестирање.

Полиграфот се користи за утврдување факти и околности, кои карактеризирале одреден настан или дејствие што се случило, а е направено од едно или повеќе лица, односно дефинирање на улогата на лицето или група лица што ја имале во конкретниот настан и утврдување на начинот и дејствието што го презеле во даден момент на дадено место.

Во Република Северна Македонија, полиграфот најчесто се користи во насока на расветлување и помош при расветлување кривичноправни настани, со цел пронаоѓање и прибирање материјални докази за евентуални сторители на кривични дела.

Полиграфската дејност е детерминирана од три заемно поврзани и неразделни сегменти:

- Полиграфска машина составена од главно медицински сензори и инструменти, кои неретко наоѓаат примена и како поединечни инструменти во поединечни сектори од медицината и медицинската наука (невропсихофизиологијата на пример), а која треба секогаш да е современа и во одлична кондиција.
- Полиграфска наука, која се развива од почетокот на 20 век или од раните 1920-ти години од минатиот век – која досега има развиено голем број меѓународно верифицирани, валидизирани и акредитирани методи и техники, кои денес се применуваат при полиграфското тестирање (пр. валидизирана метода, која при тест на 1.000 испитаници генерира секогаш еден ист резултат);
- Полиграфски експерт, кој задолжително мора да помине соодветна обука, како и редовно да го надградува своето знаење од областа на невропсихофизиологијата – за да може соодветно да работи и управува со полиграфската машина.

Доколку сите овие три погоре наведени сегменти се во корелација и во целост

исполнети, тогаш процентот на измама на полиграфот и полиграфскиот експерт се сведени на маргинална грешка, теоретски и практично скоро и невозможни.

Полиграфот е сепак машина составена од хардверски и софтверски дел и скоро е невозможно да се измами – тој само ги отчитува и запишува отстапките односно промените на невропсихофизиолошките реакции на телото при дадени стимули во форма на прашања од страна на полиграфскиот испитувач и по даден одговор од страна на испитаникот кон полиграфскиот испитувач; ама затоа, за жал, неретки се случаите на светско ниво во изминативе 100 години каде што испитаници успеале да го измамат полиграфистот, а тоа може да се случи доколку истиот тој е со несоодветна стручна спрема, несоодветна обука и недоволно искуство во соодветната област.

Во судските предмети, во светски рамки, секаде каде што е докажано дека полиграфските извештаи не се точни – најчесто станува збор за пропусти во постапувањето на полиграфскиот испитувач што постапувал по соодветниот предмет, а поретко поради грешка на самиот полиграфски апарат.

Покрај есенцијалната потреба од квалитетна техника, врвен приоритет е вложување во соодветен стручен и образован кадар што управува со таа техника. Сите три сегменти погоре споменати единствено и само заемно поврзани – даваат висок степен на веродостојност при изведување на полиграфските тестирања.

Во однос на меродавноста на полиграфот, можеме да кажеме едека полиграфската наука во светски рамки се практикува и развива подолго од 100 години, во текот на својот научен и практичен развој од голем број светски научници – полиграфот од ориентационо-елиминационо средство – кон крајот на минатиот век, кога првпат се утврдуваат првите валидизирани полиграфски методи и техники што достигнуваат степен на веродостојност со изразена математичка и статистичка прецизност и од над 95 отсто, слободно може да се каже дека полиграфската наука денес, сериозно претендира сериозно да го заземе приматот во соодветната област како дел од сериозната научна дисциплина, а со тоа и да стекне соодветен статус во кривичното право, особено во кривично правната постапка и да се вгради во системот на вешти наоди и мислења со степенот на валидност и веродостојност од областа што ја практикува. Тоа значи дека полиграфот е меродавен во своите одговори.

Неоспорен е фактот дека, како и секоја наука што се практикува преку утврдени валидизирани техники и методи, така и полиграфската наука (како млада научна дисциплина со исклучително висок потенцијал и стравотно добри резултати во безбедносната област) е меродавна во својата област.

Во нашето Министерство за внатрешни работи има неколку полиграфисти, од кои еден е обучен во тренинг-центарот „ASSES Ltd“ во Бугарија, кој функционира како дел од тренинг-центарот PEAK CATC – credibility assessment training center&quot, од Соединетите Американски Држави акредитиран од светската полиграфска асоцијација APA (American polygraph association) и AAPP (American association of Police Polygraphists).

Сепак, важно е да напоменеме дека законската покриеност на полиграфското тестирање во земјава и во светот е релативно слаба, па затоа во кривичните судови низ државата сè уште полиграфскиот извештај останува во една нерешлива ситуација, односно останува на поединечниот судија или судечки совет по принцип на слободно судиско убедување да одлучат дали полиграфскиот извештај ќе го прифатат како материјален доказ или на истиот тој ќе му дадат третман само како ориентационо-елиминациона метода/експертиза во текот на судската постапка.

Во последниве години, интересот и довербата на судовите и јавните обвинителства во полиграфската експертиза бележи неоспорен раст, со цел проверка на вистинитоста на тврдењата на странки во постапката, како и за помош при расветлување кривични дела за кои се води предистражна и истражна постапка. По ова прашање, вредно е да се отвори и една пошироко истражување, со цел соодветна елаборација за тоа што претставува полиграфското тестирање и каде е неговото место во правниот поредок на државата.

Вредно е да се напомене дека, во последните години, се вложува во унапредување и осовременување на постапката на полиграфско тестирање, односно се вложува во специјализирани, континуирани и стручни обуки на кадарот, а во постапка е и набавка на нова најсовремена полиграфска апаратура.

Трета глава

1. Полиграфот во македонската регулатива

1.1. Закон за полиција

Полиграфското тестирање, според Законот за полиција е пропишано како едно од овластувањата на полициските службеници. Така, можеме да кажеме дека полицискиот службеник во нашата држава има право и овластување да преземе полиграфско тестирање, но сепак самото извршување на тестирањето останува на постручни лица.

Врз основа на Законот за полиција, еден полициски службеник ги има следниве полициски овластувања:

1) проверка и утврдување на идентитетот на лица и предмети;

2) собирање на информации;

3) повикување;

4) лишување од слобода;

5) приведување;

6) задржување;

7) потрага по лица и предмети;

8) прикриено полициско дејствување;

9) пренасочување, насочување или ограничување на движењето на лица и превозни средства на определен простор за нужно потребно време;

10) предупредување и наредување;

11) привремено одземање на предмети;

12) преглед односно претрес на определени објекти и простории на државни органи, институции што вршат јавни овластувања и други правни лица и увид во определена нивна документација;

13) влегување во туѓ дом и други затворени простории;

14) сопирање, преглед односно претрес на лица, багаж и превозни средства;

15) обезбедување, преглед и увид на местото на настанот;

16) примање на пријави и поплаки, поднесување на пријави и известувања;

17) препознавање;

18) јавно распишување награда;

19) снимање на јавни места;

20) полиграфско тестирање;

21) собирање, обработка, анализирање, користење, оценување, пренесување, чување и бришење на податоци, како и обработка на лични податоци под услови и на начин утврдени со овој и посебен закон;

22) примена на посебни истражни мерки; и

23) заштита на лица опфатени согласно со прописите за заштита на сведоци.

Еден полициски службеник може да преземе полиграфско тестирање со цел откривање на сторител на одредено кривично дело.

Така, според законот, полицискиот службеник е должен да го запознае лицето кое ќе биде подложено на полиграфско тестирање со начинот на работа на техничкото средство и да добие негова писмена согласност за примена на полиграфското тестирање.

Полицискиот службеник е должен да го прекине применувањето на полиграфското тестирање доколку лицето од став 1 на овој член по дадената писмена согласност, изјави дека истата ја повлекува.

На полиграфско тестирање не смее да биде подложено:

- лице под дејство на алкохол, под влијание на опојни дроги или други психотропни супстанци;

- лице кое има сериозни срцеви заболувања;

- лице во стресна состојба;

- лице кое зема лекови за смирување;

- лице кое манифестира видливи знаци на душевна болест, заостанат душевен развој или или други особено тешки душевни пречки и

- жена за време на бременост и непосредно по раѓање.

1.2. Упатство за начинот на вршење на полиграфското тестирање и содржината на писмената согласност за примена на полиграфската техника

Со ова упатство се уредува начинот на вршење на полиграфско тестирање и содржината на писмената согласност за примена на полиграфската техника.

Полиграфското тестирање се реализира доколку претходно се поднесе барање за вакво тестирање врз лице. Вакво барање се поднесува до организациската единица за криминалистичко - технички испитувања и вештачења во Министерството за внатрешни работи од страна на организациски единици во Министерството.

Формуларот на барањето ги содржи следните информации:

- „назив на организациската единица до која се доставува барањето;

- место за внесување на податоци за лицето, односно лицата за кои се бара да се изврши полигафско тестирање;

- место за краток опис на кривичното дело, датумот и местото на неговото извршување;

- место за краток опис на настанот;

- опис на службениот материјал кој се испраќа во прилог на барањето;

- име, презиме и контакт телефон на изработувачот на барањето;

- име и презиме на контролорот;

- име и презиме на одобрувачот;

- место за потпис на раководното лице на надлежната организациска единица“[62].

Полиграфско тестирање може да се реализира и во случаи доколку се даде наредба за полиграфско тестирање врз одредено лице доставена до организациската единица за криминалистичко - технички испитувања и вештачења во Министерството, од страна на јавните обвинителства и судовите во Република Северна Македонија.

Како додаток на наредбата и барањето за тестирање, важно е да се спомене дека неопходно е да се приложи и целокупниот службен материјал изготвен во врска со стореното кривично дело за кое се спроведува тестирањето. Така, како додаток на барањето се поднесува и:

- „записник за земање на кривична пријава;

- поднесената кривична пријава против непознат сторител;

- записник за пронајдени траги и предмети;

[62] Став 3, член 2 од Упатството за начинот на вршење на полиграфското тестирање и содржината на писмената согласност за примена на полиграфската техника

- фото-албум, скици, и видео записи и

- друг службен материјал во врска со кривичното дело“[63].

Откако, од страна на непосредниот раководен работник на надлежната организациска единица во рамки на организациската единица за криминалистичко - технички испитувања и вештачења, ќе се поднесе наредбата или барањето за тестирање, потоа се определува испитувач којшто ќе треба да го реалирира испитувањето.

Испитувачите, заради откривање на сторител на кривично дело, тестирањето го спроведуваат со користење на инструментална техника за полиграфско тестирање.

Тестирањето не може да се примени за повеќе кривични дела истовремено, туку се применува само за едно конкретно кривично дело. Меѓутоа, во случаи ако истовремено е неопходно да се спроведе полиграфско тестирање за повеќе кривични дела, тогаш оние кривични дела за коишто согласно закон е предвидена потешка казна ќе имаат приоритет.

Во случај кога истовремено се бара тестирање за две кривични дела со исти обележја, приоритет има кривичното дело за кое постојат повеќе обележја значајни за изготвување на тестови за испитување.

Полиграфското тестирање се презема пред сите останати мерки и активности поврзани со лицето за коешто постојат основи за сомневање за сторено кривично дело, односно со други зборови, се изведува како примарна мерка.

Врз основа на спроведената анализа на доставениот службен материјал, испитувачот подготвува соодветни тестови за испитување. Ако е неопходно испитувачот може дури и да се консултира со лицето коешто го поднело барањето за полиграфско тестирање односно наредбата. Во некои случаи, заради непосредно забележување на одредени околности кои се значајни за изготвување на тестовите за испитување, дури може испитувачите и да излезат на самото место каде се извршил

[63] Став 2, член 4 од Упатството за начинот на вршење на полиграфското тестирање и содржината на писмената согласност за примена на полиграфската техника

настанот.

Уште пред да се почне со тестирањето испитувачот треба да разговора со лицето коешто ќе се испитува за да се утврди кои сознанија ги има и од каде ги дознал истите, дали воопшто има сознанија во врска со кривичното дело за кое ќе се врши тестирањето.

Испитувачот мора пристојно да му се обраќа на лицето коешто ќе се испитува, да разговара со него со рамномерен и едноличен глас. Исто така, многу е важно на јасен и разбирлив начин да му ја соопшти причината поради која се бара полиграфско тестирање врз него.

На лицето коешто се ипистува мора да му се укаже дека полиграфското тестирање е доброволно и доколку се согласи со ваквото тестирање, тоа лице треба да потпише писмена согласност. Формуларот ги содржи следните информации:

- „име и презиме на лицето на кое ќе се врши полиграфско тестирање;

- место за наведување на кривичното дело за кое ќе се врши полиграфското тестирање;

- датум и место каде што е дадена согласноста за полиграфско тестирање и

- место за своерачен потпис на давателот на согласноста“[64].

Пред започнување на тестирањето со инструменталната техника, а по потпишување на согласноста од страна на испитаникот, се спроведува разговор со испитаникот со што му се читаат прашањата од тестот за испитување, со цел да се утврди дали ги разбира.

Времетраењето на разговорот не е ограничено временски, а за време на неговото спроведување, со цел да се изврши споредување на дадените изјави дадени пред и по тестирањето, се врши писмено забележување на сите одговори кои ги дава

[64] Став 3, член 11 од Упатството за начинот на вршење на полиграфското тестирање и содржината на писмената согласност за примена на полиграфската техника

испитаникот. Полициските службеници коишто се задолжени за откривање на кривичното дело, го вршат писменото забележување.

Испитувачот го започнува полиграфското тестирањето на тој начин што го приклучва испитаникот на инструменталната техника и почнува со рамномерен и едноличен глас да му поставува прашањата од тестот за испитување.

Испитувачот го известува испитаникот само за причината за спроведување на тестирањето, но не му ги соопштуваат околностите под кои е сторено кривичното дело. Заради поголема објективност, односно исклучување на можни влијанија на возбуда, нервоза и слично, секој поставен тест за испитување се повторува најмалку два пати, а по изведувањето на секој тест за испитување се прави кратка пауза, по која се продолжува со тестирањето. Времетраењето на тестирањето не е временски ограничено и зависи од тестовите за испитување кои ќе се спроведат, како и од однесувањето на испитаникот.

Тестирањето се врши во посебни простории опремени со инструментална техника. Во просторијата каде што се спроведува тестирањето присуствуваат само еден испитувач и испитаникот. По исклучок, ако испитаникот не го разбира јазикот на кој се подготвени прашањата, може да присуствува и преведувач. Пред почетокот на тестирањето, преведувачот ќе ги преведе прашањата од тестот за испитување кои ќе му бидат поставени на испитаникот и истите му ги поставува со рамномерен и едноличен глас во присуство на испитувачот.

Испитувачите, за време на вршењето на тестирањето, заради навремено, целосно и успешно преземање на потребните дејствија и активности, меѓусебно соработуваат и си укажуваат заемна стручна и техничка помош.

Врз основа на два метода се изготвуваат тестовите за испитување:

- директен или метод со контролно прашање и

- индиректен или метод врз основа на напнатост.

Во тестовите за полиграфско испитување, прашањата коишто се содржани мора

да бидат кратки, јасни и разбирливи за лицето коешто се испитува. Испитувачот сам има право да донесе одлука за бројот и содржината на прашањата во тестот, а доколку е неопходно има право и да се консултира со подносителот на наредбата или барањето за тестирање на лице.

Доколку при спроведувањето на полиграфското тестирање, лицето коешто се испитува изразува реакции на одредени прашања, испитувачот може да разговара со испитаникот во врска со тие прашања, меѓутоа по завршување на тестирањето. Ваквиот разговор се прави за да се појаснат изразените реакции кај испитаникот за поставените конкретни прашања од тестовите за испитување.

Врз основа на тоа како испитаникот ќе се однесува за време на тестирањето, и врз основа на анализата на одговорите што се добиени од прашањата поставени за време на тестирањето, испитувачот формира мислење во врска со испитаникот и неговата поврзаност со конкретното кривично дело.

Мислењето што го дава испитувачот може да биде позитивно или негативно. Доколку е позитивно мислењето, тоа значи дека е утврдена директна или индиректна поврзаност на испитаникот со кривичното дело за коешто и всушност се извршува полиграфското тестирање. Доколку имаме негативно мислење, тогаш се исклучува каква било можност да се поврзе испитаникот со кривичното дело за коешто се спроведува полиграфското тестирање.

Според создаденото мислење, испитувачот треба да подготви извештај за направеното полиграфско тестирање. Извештајот ги содржи овие информации:

- „податоци за подносителот на наредбата или барањето за тестирањето на лице;

- времето и местото на извршување на тестирањето;

- податоци за испитаникот;

- краток опис на стореното кривично дело;

- методот за составување на тестовите за испитување и инструменталната техника која е применета и

- наод и мислење во врска со испитаникот и неговата поврзаност со кривичното дело“[65].

Откако ќе се подготви извештајот за реализираното полиграфско тестирање, тоа треба да се достави до лицето коешто го поднел барањето или наредбата. Многу е важно да напоменеме дека овој извештај претставува само средство за ориентација – односно да се елиминираат одредени лица од сомневање, или да се пронајдат докази за откривање на сторителот на кривичното дело, а не претставува доказно средство во постапка пред суд.

1.3. Закон за кривична постапка

Со Законот за кривична постапка во нашата држава не е пропишано дека полиграфското тестирање се смета за доказен материјал во една кривична постапка, иако да кажеме дека денес се почесто и се применува.

Доказните забрани претставуваат правила со кои од една страна, начелно се исклучуваат од употреба определени доказни средства во кривичната постапка. Тоа се доказни извори кои од одредени причини како неетичност, стриктна законска забрана поради нивниот криминален карактер (на пр., тортура, наркоанализа итн.) или на нивна недоволно потврдена сигурност (на пр., полиграф, односно детектор на лаги, хипноза итн.) не може да се користат за утврдување на фактите во кривичната постапка, ниту пак врз нив може да се заснова одлука на судот со која се решава предметот во кривичната постапка.

Од друга страна, истите правила важат и за доказните средства и докази кои се начелно допуштени во кривичната постапка, каде што добиените резултати, поради одредени процедурални пропусти во нивното прибавување, односно користење на тие

[65] Став 2, член 19 од Упатството за начинот на вршење на полиграфското тестирање и содржината на писмената согласност за примена на полиграфската техника

доказни средства, немаат потребен доказен кредибилитет и не може да послужат како основа за донесување одлуки во постапката (претрес без судски налог, земање исказ на обвинетиот без почитување на правото на бранител и сл.).

Првата група на доказни забрани се забрани од апсолутен карактер, бидејќи одредени методи никогаш не може да бидат дозволени доказни средства. Така, на пример, исказ прибавен со мачење не може да се користи, а лицето кое ја применило тортурата, односно изнудувањето на исказ, може и кривично да одговара (чл.142 од КЗ). Забрането и казниво е секое насилство, односно изнудување на признание или какви било изјави над лице лишено од слобода и врз лице чија слобода е ограничена, како и насилство спрема обвинето лице и секое друго лице кое учествува во кривичната постапка.

Во кривичната и предкривичната постапка, полиграфот не претставува доказен материјал, туку индиција во кој правец да се продолжи истрагата. Во важечките прописи на Република Северна Македонија, употребата на полиграфот во Министерството за внатрешни работи и Министерството за правда, е предвидена со Законот за кривична постапка, во строго определени услови.

Истражување

Предмет на истражување

Предмет на истражување на овој труд е полиграфот, односно полиграфското тестирање и неговата примена во современото време. Полиграфското тестирање, освен како еден од начините на прибирање и проверка на исказите од обвинетите лица во една постапка, претставува и начин на дознавање на вистината и во други области, како во детективската дејност, во големите компании при нерешливи ситуации и сл.

Забележувајќи дека мислењата за вредноста на полиграфското тестирање се доста поделени денес, од оние што сметаат дека полиграфот е недозволена метода, до

оние што ја одобруваат неговата примена, па дури и ја објаснуваат нужноста од неа, констатираме дека не може да се негира дека полиграфското тестирање може значително да помогне во упатување и на други докази, па дури и во откривање на виситната.

Во трудот посебно подвлекуваме дека способноста полиграфскиот тест веродостојно да ја детектира лагата или да помогне во една постапка во вистинска насока поеднакво зависи и од интерпретирањето на полиграмот, кое, всушност, подразбира компарирање на физиолошките реакции на т.н. релевантни прашања со одговорите на другите прашања, коишто се поставени заради споредбата, и кое го прави полиграфистот. Во ова препознаваме и опасност дека судиите нема со доволна доза на критичност да му приоѓаат на мислењето на полиграфистот за вината на полиграфираното лице, па оттука не би имале ниту основа за да извршат соодветна процена на веродостојноста.

Хипотетичка рамка

Откако ќе навлеземе во суштината на полиграфското тестирање, од неговата појава, карактеристики, историски развој и употреба и функционалност во правниот систем, и откако ќе ја видиме неговата вредност во примената во Република Северна Македонија, можеме да донесеме една и единствена главна хипотеза – а тоа е дека употребата на полиграфот во современо време станува се поголема и се проширува и на други полиња, освен само во полициските истраги. Со развивање на современите трендови, се развива и оваа полиграфска наука, која иако релативно млада со секој ден се почесто наоѓа примена и во детективската дејност, а почнуваат да ја применуваат и големите компании за внатрешни работни проблеми, проневери и слично.

ИНТЕРВЈУ

За истражувањето на овој магистерски труд, направивме интервју со една новинарка Катерина Додевска, којашто ни го опиша детално процесот на полигарсфкото тестирање од аспект на испитувано лице.

Новинарката Катерина Додевска одлучува да биди тестирана на полиграф и да го пренесе вистинското реалното чуство,што се случува зад затворените врати. Во продолжение ќе го претставиме нејзиното искуство.

„Бев потенцијална „осомничена за тешка кражба од станот на извесен Петре Здравевски од Скопје" (податоците и настанот се измислени за потребите на репортажата и на моето испитување).

Мојот соговорник беше во улога на професор и ми подготви тест со прашања, разговараше за настанот и за моите податоци во улога на психолог, беше лекар, кој ми измери притисок пред да седнам на тестирање...

Адреналинот и срцевите отчукувања ги зголеми уште првиот чекор што го направив за да влезам во „белата соба". Нема звук, а ме убива звукот на тишината. Повеќе од јасно ми е дека не сум крадец, дека не сум украла пари, дека немам никаква вина, дека од овде не заминувам ниту во полициска станица, ниту во притвор, ниту на суд.

Знам дека ќе се вратам на моето работно место, но сепак, ништо не ми е едноставно.

Седнав на столчето и чекам. Мерачот за притисок ми покажа покачени параметри и покачени отчукувања на срцето, но сепак во граници за дозволеното за да може да се тестирам.

Уште апаратот за притисок ми го потврди она што претходно ми го кажа и полиграфистот, односно дека и невините и виновните покажуваат реакции кога седнуваат на „жешкото столче", кое мене во еден момент ми наликуваше на електричен стол.

Меѓу прашањата на кои требаше да одговорам имаше и поврзани со тешката кражба што ми ја измисли мојот соговорник, и од мојот живот и личните податоци, но и трик прашање дали во последнава година сум излажала некого. Мојот соговорник подоцна ми објасни дека во одговорот на последното прашање бил клучот на моето тестирање, бидејќи, како што и психологијата покажува, не постои човек што барем еднаш во текот на една година не излажал, макар и за најмала ситница. И ако на тоа одговорев со „Не", тогаш лажам во истиот момент.

На столчето има перниче, и во делот каде што се потпирате со грбот, и во делот на кој седите.

На три прсти ви закачуваат кардиограф, со кој се следи срцевата активност на испитаникот преку скала на која може да се чита фреквенцијата, која се изразува бројно. Кога е приклучен на полиграфот, кардиографот ги регистрира падот и порастот на срцевиот ритам.

Следен е пневмографот, со кој се регистрираат промените во респираторниот волумен, односот на вдишување и издишување, и фреквенцијата на дишење на испитаникот, а потоа галванографот со кој се регистрираат промените во галванско-рефлексната активност на кожата - потењето. Приклучокот на овој дел се става на дланките или прстите на испитаникот,

Има тенка жица што ви мери температура, како и апарат што ви го следи протекот на крв.

Сѐ на мене беше наместено и поврзано како што е ред. Погледот ми е вперен кон ѕидот, а концентрацијата ја насочувам кон гласот на полиграфистот, кој на екранот ја следи секоја моја реакција.

На полиграф сум, добивам инструкции дека не смеам да мрдам и чекам

прашања. Чувството дека некој може да ви ги види сите реакции е како да шетате без облека пред светот. Полиграфот буквално ве „соголува“.

Тестот почна со уште побрзи отчукувања на срцето и прашање дали моето име е Катерина.

Одговарам потврдно и си велам добро е, го скршив мразот. По ова следи второ прашање поврзано со годината и местото на раѓање, образованието. И тоа го минувам и одиме понатаму.

Трепкам бавно со очите и гледам напред кон белиот ѕид. Забрането ми е секакво движење бидејќи тогаш тестирањето нема да е веродостојно.

Полиграфистот: Дали имате намера точно да одговорите на прашањата што сега ќе Ви ги поставам?

Јас: Да.

Полиграфистот: Дали сте родена во 1985 година?

Јас: Да.

Полиграфистот: Дали имате завршено високо образование ?

Јас: Да.

Полиграфистот: Дали Вие имате каква било врска со кражбата случена во станот на Петре Здравевски случена на 8 јули, 2019 година?

Јас: Не.

Полиграфистот: Дали Вие на кој било начин учествувавте во кражбата во станот на Петре Здавевски случена на 8 јули 2019?

Јас: Не. Полиграфистот: Дали од 2018 година па наваму сте излажале некого?

Јас: Да.

Сега ја зборувам вистината, а тоа го покажува и полиграфот. Нема промени на моето тело, во температурата, погледот, движењето на очите...

Концентрацијата ми е насочена кон тоа да не го погрешам одговорот на некое прашање, а не да ја излажам машината.

Последното прашање е дали на сите поставени прашања одговорив точно, а мојот одговор е потврден.

По ова полиграфистот ја кажува последната реченица: „Тестот заврши“. Резултатите од моето тестирање се зачувуваат, а тој полека станува од столчето лево од мене за да ме ослободи од каблите што претходно ми ги поврза.

Како што ги вадиме, на моето лице се враќа насмевката и срцевите отчукувања се стабилизираат.

Мојата прва реакција беше: „Уф, не е лесно и едноставно".

На ова мојот испитувач благо ми се насмевна и ми посочи дека поради таа

„тешкотија“ и адреналинот, тој нема да ја смени својата професија додека да замине во пензија.“[66]

Од ова искуство, можеме да заклучиме дека полиграфското тестирање воопшто не е лесно, ниту од страна на испитувачот ниту од страна на испитуваното лице. Чувствата многу е тешко да се контролираат, човекот е живо суштество, па токму и тоа е поентата на самото вакво тестирање, дека ниту една лага не може да остане неоткриена, односно дека вистината секогаш излегува на виделина.

[66] Интервјуто е преземено, Катерина Додевска „Може ли да го излажете детекторот за лаги“

Заклучок

Многу луѓе знаат да лажат многу вешто и во исто време сите околу нив им веруваат. Но, особеноста и принципот на откривање лаги за време на полиграфското тестирање се заснова на фактот дека не можете да се измамите лично. Лицето што лаже, самиот секогаш во длабочините на душата 100% знае дека лаже. Животните не се способни да измамат, само луѓето можат намерно и свесно да лажат. И, луѓето по својата физиологија се вистинити суштества. Затоа, принципот на работа и дејствување на полиграфот се заснова на фактот дека кога испитаникот лаже, тој прави насилство над сопствената психа, бидејќи не можете да се залажувате и не можете да се лажете себеси.

Секое дејство извршено од некоја личност остава „трага“ во сопственото сеќавање. И, луѓето сè уште не излегоа со „гумена лента“ што може да ја „избрише“ оваа информација од неговиот мозок за неговите постапки. И секоја сериозна информација се чува во меморијата многу долго, понекогаш цел живот. Истите овие „отпечатоци од прсти“, имено: „траги“ за дејствијата и настаните во меморијата на испитаниот испитувач на полиграф и бара метод за откривање лага со помош на полиграфски тест.

Луѓето користеа наједноставни детектори за лаги пред стотици години. Уште тогаш, од античко време, беше забележано дека кога едно лице лаже, тогаш веднаш во моментот на лажење, потсвесно и без оглед на неговата волја, желба и напори, физиолошките параметри на неговото тело драматично се менуваат: пулс, притисок, амплитуда-фреквенција карактеристика на гласот, дишење, отпорност на кожата, микро треперење започнува во мускулите, саливацијата запира (се суши во устата) итн. Ова се случува поради фактот што во моментот на лагата, соговорникот намерно и свесно ги искривува информациите достапни во неговиот мозок (лаги), што доведува до промена во сите овие параметри. најинтересно е што едно лице не може да ги воздржи и контролира промените во дадените параметри, па сака или не, а реакциите на неговото тело сами ги „даваат“ сите вистинити информации за него, без оглед на неговата волја, желба и напори. На пример, ако некој е боцкан во рака со игла, тој

инстинктивно и неволно ќе ја повлече својата рака. Истата работа се случува со полиграфски тест. Ова е одлика и закон на човечката физиологија. Покрај тоа, таа е постојана, делува за сите луѓе и во какви било услови, како и сите други закони на природата: биологија, астрономија, гравитација, итн. Овој закон може да се игнорира, да се смета за неработен, некаков измислен, па дури и забранет, но нема да престане да биде закон од ова и сепак ќе дејствува и работи, длабоко занемарувајќи ги различните мислења на сите околу него.

Користена литература

Bojadžić, Pravoljub, O dokazu vještačenjem u postupku, Privredno-pravni priručnik broj 10/68

BOJANIĆ / Z. ĐURĐEVIĆ: Dopuštenost uporabe dokaza pribavljenih kršenjem temeljnih ljudskih prava Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, broj 2/2008, Zagreb

Водинелиќ, В., Криминалистика, Седмо измењено издање, Београд, 1996

Vukcevic, Vojislav, ,,O dokaznoj stazi i opravdanju postojanja dokaza saslusanjem stranaka", Glasnik advokatske komore u Vojvodine: Casopis za pravnu teoriju i praksu br 11/12, 1971

Galic, Ales, ,,Pravo na saslusanje i pravna pravila", Zbornik Pravnog fakulteta" – Zagreb, vol.56 no. 2-3, 2006

Dan Vergano, USA TODAY, Telling the truth about lie detectors

Dika, Mihajlo, ,,Dokazivanje saslusanjem stranaka u postupku", Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, 2005

Жарковић, М., Ивановић, З., Криминалистичка тактика, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, 2014

Ž. KARAS, M. JUKIĆ, Promjene u sustavu nezakonitih dokaza, s osvrtom na kretanja u poredbenom pravu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 16, broj 2/2009, Zagreb

Зафировски В. Јанкулоски З. Калајџиев Г. Стојановски Т. „Полицијата и човековите права" – Прирачник за полиција, Скопје, 2003 г.;

Иван Нац, "Улогата на полицијата при превземањето дејствија за обезбедување на докази во казнената постапка";

Јовчевски Ј., Калајџиев Г. и др., "Специјалните истражни мерки во кривичното законодавство на РМ", МРКПК, бр. 2, 2009;

Калајџиев Гордан, Бужаровска Гордана, “Истражна постапка” –прирачник за практичари

Калајџиев Гордан, Т.Стојановски, С.Зиков, “Новите односи помеѓу полицијата, јавното обвинителство и судот во претходната постапка”, Скопје, 2008г.;

Калајџиев, Бужаровска, “Истражни дејствија”-Прирачник за практичари, Скопје, 2010 г.;

Катерина Додевска „Може ли да го излажете детекторот за лаги“

Крапац Д. “Стратегија за реформа на казненото право на РМ”;

Крапац, Д., “Kazneno procesno pravo”, Institucije, Narodne Novine, 1993;

Krstić, O., Otkrivanje laži - simptomatska slika sagovornika. Beograd, Print Graphic, 1995

Krstić, O., Zablude i istina o detektoru laži, Beograd, Naučna knjiga, 1989

Лажетиќ-Бужаровска Гордана, Калајџиев Гордан, Бобан Мисоски, Дивна Илиќ “Компаративно казнено процесно право” Скопје 2011;

Матовски Н., Лажетиќ-Бужаровска Г, Калајџиев Г., “Кривично процесно право” (Второ изменето и дополнително издание, Скопје 2011.;

Милисављевиќ Б., “Наука за полицијата”, Белград,1997, стр.3;

J. BENTHAM, A Rationale ofJudicial Evidence, bk. 9, ch. 3, at 490 (1827), “Evidence isthe basis of justice: to exclude evidence is to exclude justice”.

J.R.SPENCER,Evidence, во: op.cit.

M. DAMAŠKA, Okrivljenikov iskaz kako dokaz u suvremenom krivičnom procesu, Narodne Novine, Zagreb, 1962

Opinion on the status of illegally obtained evidence in criminal proceduresin the Member States of the European Union,E.U. NETWORK OF INDEPENDENT EXPERTS ON

FUNDAMENTAL RIGHTS ,30.11.2003, http://ec.europa.eu/justice/fundamentalrights/files/cfr_cdf_opinion3_2003_en.pdf

Пантић Слободан, ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПОЛИГРАФСКОГ ИСПИТИВАЊА, Историја криминалистике, Криминалистичко-полицијска универзитет, Београд, 2019

P. MIRFIELD, Silence, Confessions and Improperly Obtained Evidence, Clarendon Press, Oxford, 1997

Правилник за вршење полициски работи, Министерство за внатрешни работи, Скопје, 2007

"Прирачник за законот за кривична постапка", МВР на РМ, БЈБ, Центар за Обука, Скопје, 2012 г.;

Р. Звонимир, Полиграф у криминалистици - приручник - [2. изд.] Загреб, Републички секретаријат за унутрашње послове СР XIX века италијански филозофрватске, 1987

R.L. MACK, Comparative Criminal Procedure: History, Processes and Case Studies, William S. Hein & Co., Inc, NY, 2008, стр. 343.

R v. Warickshall, 1783, цитирано според: C. TAPPER, Cross and Tapper on Evidence, 12th Edition, Oxford University Press, 2010, стр. 627.

S.T.THAMAN, Balancing TruthAgainst Human Rights: ATheory od Modern Exclusionary Rules, во: S.T. THAMAN(Ed.), Exclusionary Rules in Comparative Law, Springer, 2013, стр. 403- 447.

S.T. THAMAN(Ed.), Exclusionary Rules in Comparative Law, Springer, 2013;S.T. THAMAN, Comparative Criminal Procedure – A casebook approach, 2nd Edition, Carolina Academic Press, North Carolina, 2008.

Упатство за начинот на вршење на полиграфското тестирање и содржината на писмената согласност за примена на полиграфската техника, Службен весник на РМ, бр. 126 од 20.6.2019 година

Закони

Закон за кривична постапка, Службен весник на РМ, бр. 150 од 18.11.2010 година

Закон за полиција, „Службен весник на Република Македонија“, бр.114/06

Закон за Јавно обвинителство, Службен весник на РСМ, бр. 42 од 16.2.2020 година

Веб-страници

https://www.poligrafbeograd.co.rs/

https://www.poligrafcentar.rs/

https://zjorm.org.mk/news/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D1%83/

https://vecer.mk/makedonija/zoshto-vo-makedonija-malku-se-koristi-poligraf/

https://en.wikipedia.org/wiki/Polygraph

https://zjorm.org.mk/news/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D1%83/

https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/hronika/%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D1%83-%D1%81%D0%B5-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%BE%D1%82-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC/

https://vecer.mk/makedonija/zoshto-vo-makedonija-malku-se-koristi-poligraf/